

Tweede Kamer, Dieren buiten de veehouderij en dierproeven

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT

Concept

De vaste commissie voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap hebben op 15 oktober 2026 overleg gevoerd met de heer Erkens, staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, en mevrouw Letschert, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, over:

- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 19 november 2025 inzake reactie op verzoek commissie over het rapport "Tegenrapport over de houdbaarheid van de Huis- en Hobbydierenlijst" van Stichting Animalia (28286, nr. 1407);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 4 november 2025 inzake reactie op verzoek commissie over de petitie van de Stichting Kortsnuiten Blijven Bestaan (28286, nr. 1405);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 18 december 2025 inzake conceptrapport over marktonderzoek medische zorg huisdieren, opvolging motie en toezeggingen (28286, nr. 1413);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 28 januari 2026 inzake verzamelbrief welzijn dieren buiten de veehouderij (28286, nr. 1416);
- de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 2 juli 2025 inzake antwoorden op vragen commissie over reactie op het onderzoek naar de mogelijkheid tot verlaging van het aantal proeven met niet-humane primaten (32336, nr. 164) (32336, nr. 167);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 13 april 2026 inzake reactie op aangenomen ontraden moties begroting Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur 2026 (XIV) (36800-XIV, nr. 81);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 5 juni 2026 inzake Transitie Proefdiervrije Innovatie (TPI) en dierproeven (32336, nr. 173);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 29 juni 2026 inzake verzamelbrief dierenwelzijn (28286, nr. 1479);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 22 juni 2026 inzake reactie op verzoek commissie over de brief van PETA en PETA UK over de samenstelling van het NCad (32336, nr. 174);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 2 juli 2026 inzake rapport Dierproeven in Nederland 2015-2024 (32336, nr. 175);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 24 september 2026 inzake positieflijsten reptielen (28286, nr. 1483);

- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 24 september 2026 inzake visie dieren buiten de veehouderij (28286, nr. 1484);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 18 september 2026 inzake werkprogramma Raad voor Dierenaangelegenheden 2027 (28286, nr. 1482);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 12 oktober 2026 inzake visiebrief dierentuinen (2026Z21886);
- de brief van de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur d.d. 12 oktober 2026 inzake TPI en dierproeven: toezeggingen, aanbidding rapport over transitieadvies, en subsidies (2026Z21965).

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur,
Steen

De voorzitter van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Hamstra

De griffier van de vaste commissie voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur,
Jansma

Voorzitter: Steen

Griffier: Bosman

Aanwezig zijn acht leden der Kamer, te weten: Bromet, Graus, Den Hollander, Kostić, Lohman, Van der Plas, Steen en Vellinga-Beemsterboer,

en de heer Erkens, staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, en mevrouw Letschert, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Aanvang 10.02 uur.

De voorzitter:

Goedemorgen, beste mensen. Fijn dat u er allemaal bent. We hebben toch best een mooie volle publieke tribune. Hartstikke goed! Van harte welkom aan de bewindspersonen en aan hun ondersteuning. Van harte welkom aan de leden van de commissie. Gisteren waren we tot een uur of zes bij elkaar en nu zien we elkaar weer in deze commissie. Hartstikke goed.

Wij gaan vandaag met elkaar debatteren over dieren buiten de veehouderij. Daarvoor hebben wij tot 13.00 uur de tijd. Ik wil eigenlijk het spoorboekje als volgt met u inrichten. Om te beginnen spreek ik vier minuten spreektijd met u af. We hebben daar gisteren even wat ervaring mee opgedaan. Buiten onze reguliere manier van interrumpen om wil ik voorstellen om vier interrupties in tweeën te doen. We laten de 30 secondenregel dus los, want u heeft maximaal vier interrupties in tweeën. Dat gaat helpen om het debat levendig te houden en om voortgang te boeken in het debat. Dat moet, omdat wij maar

drie uur hebben met elkaar.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

In de tweede termijn is het toch onbeperkt?

De **voorzitter**:

Ja, in de tweede termijn onbeperkt. Laten we na de eerste termijn van de commissie even kijken waar we staan en of we dat kunnen volhouden in de tweede termijn. Laten we aan de start van de termijn van het kabinet nog even kijken waar we op uit gaan komen, maar dit is wel de intentie wat mij betreft.

Als dat voor u akkoord is, gaan we van start. Daarvoor geef ik het lid Kostić het woord voor haar eerste termijn. Zij heeft vier minuten.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dank, voorzitter. Eerst goed nieuws: het einde van het houden van dolfinen is in zicht. Dat is een historische stap. De Partij voor de Dieren heeft zich hier heel lang voor ingezet. Dolfinen horen niet in betonnen bakken om kunstjes uit te voeren. Ik wil de staatssecretaris echt complimenten geven. Hij mag trots zijn dat hij Nederland heeft aangesloten bij een groeiende groep landen die eerder dezelfde stap in beschaving heeft gemaakt. Ik hoop ook dat er snel een oplossing komt voor de dolfinen die in het dolfinarium zitten. We gunnen ze een fijn leven in een natuurlijke omgeving. Wel één vraag: shows met dolfinen worden toch zeker gewoon verboden? Eerder was er namelijk al toegezegd dat er een einde komt aan dierpresentaties in dierentuinen.

Voorzitter. Het Zeehondencentrum Pieterburen dreigt failliet te gaan. Ik wijs de bewindspersonen op hun wettelijke zorgplicht voor wilde dieren als zeehonden. Kunnen zij toezeggen dat ze de komende dagen met alle betrokkenen om tafel gaan om te voorkomen dat het centrum omvalt en om te bespreken hoe het verdergaat, met de dieren voorop en met behoud van kennis? Deze kwetsbare dieren hebben rust en stabiliteit nodig en geen gesleep.

Voorzitter. Onlangs ben ik op bezoek geweest bij Stichting AAP. Daar heb ik chimpansees ontmoet die vroeger voor dierproeven zijn gebruikt.

De **voorzitter**:

Als u daar eventjes pauzeert, dan heeft mevrouw Den Hollander voor u een interruptie.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Naar aanleiding van wat zij zei over het zeehondencentrum zou ik willen vragen of het lid Kostić de mediaberichten van vanochtend van Lenie 't Hart heeft gezien.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Jazeker.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Mocht er inderdaad sprake zijn van mismanagement, vindt zij dan dat er nog steeds op deze locatie geholpen moet worden door het kabinet?

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Een hele terechte vraag. Als we het gaan hebben over hoe dit allemaal ontstaan is, moeten we heel ver terug in de tijd. Ik constateer daarom nu alleen maar dat zowel het Rijk als de provincies en de andere overheden zich hebben gecommitteerd aan dat gebouw, aan dat centrum. Het was nooit ons idee. Het hele idee om de wettelijke plicht van de overheid om voor dieren in nood te zorgen afhankelijk te maken van bezoekcijfers en verkoopcijfers vinden wij al problematisch. Maar goed, daar is ooit toe besloten. Nu hebben we de situatie dat de dieren daar zitten, er veel geïnvesteerd is, er veel kennis is en er veel goede mensen werken.

Nog los van het management, we mogen dat niet laten overschaduwen. Er is namelijk maar één belang en dat is dat we goed voor die dieren zorgen. Op korte termijn is het belangrijk dat we zorgen voor rust voor die dieren. Daarom is het niet verstandig om het zomaar failliet te laten gaan. Dan heb je niks meer onder controle. Er komt dan een curator aan te pas en daar worden die dieren niet beter van. Onze zorgplicht verplicht ons dus om nu te zorgen voor rust en regelmaat. Ga aan tafel om de boel in de benen te houden. En ga ook aan tafel om te kijken hoe die toekomst er wel uit moet gaan zien. Want zo'n plek in Groningen om die dieren op te vangen is echt belangrijk. Daar zit namelijk een belangrijke kraamkamer voor de gewone zeehond en er mag echt niet lang met zieke pups worden gesleept.

De **voorzitter**:

U kunt verder met uw termijn.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Onlangs ben ik op bezoek geweest bij Stichting AAP en de chimpansees die eerder voor dierproeven werden gebruikt. Het zijn dieren die jarenlang in een laboratorium hebben gezeten en daar ziek zijn gemaakt, maar nu gelukkig weer een beetje chimpansee kunnen zijn.

In 2003 werd het gebruik van mensenapen als proefdier verboden. De jaren daarvoor waren er nog hevige protesten van sommige wetenschappers, maar de politiek toonde lef en omarmde het verbod. In het BPRC zitten nog altijd 1.000 apen voor dierproeven, betaald met 13 miljoen euro belastinggeld per jaar. Vorig jaar heeft de Kamer een amendement aangenomen dat door veel partijen in de Kamer is ingediend. Daarin werd geregeld het belastinggeld voor apenproeven stapsgewijs te oormerken voor proefdiervrij onderzoek, maar dit is nu teruggedraaid.

Ik heb goed geluisterd naar de zorgen die sommige partijen hadden en daarom heb ik een nieuw amendement ingediend, waarin ik echt naar een middenweg heb gezocht. Ik moet eerlijk zeggen dat dat best pijn doet, want natuurlijk willen wij een snel einde aan de apenproeven. We hebben het nu nog alleen maar over het belastinggeld dat daarnaartoe gaat. Ik heb daarnaast aan het voorstel ook nog een evaluatie toegevoegd, zodat we zeker weten dat de afbouw veilig gebeurt. Belastinggeld kan je maar één keer uitgeven en dan investeer je in kansrijke innovaties in plaats van in oude apenproeven. De toekomst in plaats van het verleden!

Nederland kan vooroplopen in innovatief proefdiervrij onderzoek. Dat is geen bedreiging voor de wetenschap. Dat is een kans. Dat is een kans op echte doorbraken bij de medische gezondheid. Het is een kans om het BPRC om te vormen tot een toonaangevend en toekomstbestendig centrum. Ik kijk daarbij in het bijzonder naar D66,

een partij die zich altijd sterk heeft gemaakt voor innovatie. Het is weer tijd voor de het-kan-welmentaliteit. Ik hoop daarom dat we hier samen werk van kunnen maken.

Voorzitter. Ook bij het brede dierproevenbeleid is de urgentie groot. In het NCad-advies staat dat bij ongewijzigd beleid het aantal dierproeven kan toenemen. Daarom bied ik de staatssecretaris een vierpuntenplan aan om de transitie naar proefdiervrij onderzoek te versnellen. Met het oog op de tijd ga ik daar niet uitgebreid op in, maar kan de staatssecretaris toezeggen voor het tweeminutendebat per punt een schriftelijke reactie te geven?

Voorzitter, tot slot nog een aantal vragen. Wanneer komt de beleidsevaluatie van I&R hond precies? Worden dierenwelzijnsorganisaties daarbij betrokken? Wil de staatssecretaris een landelijk verbod invoeren voor het afschieten van katten? Kan de staatssecretaris bevestigen dat zwepen worden verboden in de AMvB over dieronvriendelijke trainingsmiddelen? Voor welke schadelijke uiterlijke kenmerken bij honden en katten wil de staatssecretaris een houdverbod instellen? Welke vijf kenmerken hebben prioriteit? Komt er een deadline voor het gebruik van stroomstoothalsbanden door de politie? Wil de staatssecretaris zich in de EU inzetten voor de mogelijkheid om btw op dierenartskosten af te schaffen? Tot slot, kan de staatssecretaris de verplichte cursus voor alle toekomstige hondeneigenaren laten gelden, conform de eerder aangenomen motie hierover en het plan van zijn voorganger?

Dank u wel.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Bedoelt lid Kostić met die verplichte cursus voor toekomstige hondeneigenaren nieuwe hondeneigenaren, dus mensen die nog nooit een hond hebben gehad? Of zitten daar ook mensen bij die al veertig jaar een hond hadden en nu weer een hond aanschaffen?

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Het gaat om toekomstige nieuwe hondeneigenaren. De staatssecretaris zet een stap, maar het is onduidelijk of het voor alle nieuwe hondeneigenaren gaat gelden of alleen maar voor bepaalde hondensoorten. Een eerdere motie van de Partij voor de Dieren om dit te regelen voor alle nieuwe hondeneigenaren is met een flinke meerderheid aangenomen en ik hoop dus dat de staatssecretaris het zo ook uitvoert.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is nu het woord aan mevrouw Bromet van PRO.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Voorzitter, vier minuten voor een heleboel dieren en dierenonderwerpen. Ik beperk me daarom vandaag tot dolfijnen en zeehonden.

Ik begin met de dolfijnen en met een groot compliment te maken aan de staatssecretaris. Hij zet nu door en dat is een compliment waard, want het is al veel langer een wens van de Kamer om het Dolfinarium uit te faseren. PRO redeneert altijd vanuit dierenwelzijn en in de politiek willen wij graag een stem geven aan de meest kwetsbaren. En dat zijn ook de dieren.

Het fokken en houden van dolfijnen is niet in het belang van de dolfijnen en daarom

steunen ook wij de sterfhuiskonstructie voor het Dolfinarium. Ik begrijp dat heel veel mensen hier verdrietig over zijn, juist vanuit hun liefde voor dieren. Ik vind het ook heel zuur voor de medewerkers die zich met ziel en zaligheid inzetten in het Dolfinarium, maar het is gewoon niet meer houdbaar. We zijn ons ervan bewust dat hierdoor het onderzoek en het onderwijs over dolfijnen afneemt, maar wij denken dat er genoeg tijd is om in overleg met het Dolfinarium en de wetenschappers een diervriendelijk alternatief voor de onderzoeksfuncties te bedenken. Wij willen van de staatssecretaris weten hoe het belang van dierenwelzijn is afgewogen tegen andere belangen. Hoe zien de komende jaren eruit voor de dolfijnen in het Dolfinarium en hoe verzekert de staatssecretaris hun van een goede oude dag? Welke rol ziet de staatssecretaris voor zichzelf weggelegd om de dolfijnen een goed leven te geven?

Voorzitter, de zeehonden. Ik moest terugdenken aan mijn kindertijd, een tijd waarin zeehondjes doodgeknuppeld werden en er in de Waddenzee bijna geen zeehonden meer waren. In die tijd was het zeehondenopvangcentrum echt een plek waar die populatie weer tot bloei kon komen. En dat is ook gelukt, want het gaat redelijk goed met de zeehonden in de Waddenzee. Ik zou nog wel graag iets van de staatssecretaris horen. In een ideale wereld waarin de natuur op orde is, heb je natuurlijk helemaal geen opvangcentrum voor wilde dieren nodig. Hoe kijkt hij daarnaar en welke maatregelen wil hij nemen om de natuurlijke omgeving van de zeehonden te optimaliseren? Is het bijvoorbeeld nog wel noodzakelijk om zeehonden op te vangen en op welke plekken gebeurt dat nog meer in Nederland?

Ik vind het echt heel, heel verdrietig om te horen dat er met ziel en zaligheid een centrum is neergezet dat 43,7 miljoen zou kosten en dat dat 17,4 miljoen duurder uit is gevallen. Daardoor staat het al kort na de start op de rand van een faillissement. Een heleboel mensen hebben geld gegeven om dit faillissement te voorkomen, maar het is nog lang niet genoeg. Wat gaat er gebeuren met die donaties? Gaan die naar de schuldeisers als het faillissement doorgaat? Of gaan die naar de dolfijnen? Waar gaan de dolfijnen naartoe ... Sorry! Waar gaan de zeehonden naartoe als ze straks in een failliet zeehondencentrum zitten? Ik maak me daar grote zorgen over.

Voorzitter. Ik weet alleen niet of het wel verstandig is om er nog meer geld in te steken. Misschien kan daarmee het faillissement voorkomen worden, maar het gaat ook om de structurele kosten die hiermee gemoeid zijn. Ik vind het heel verdrietig voor al die mensen die zich juist voor dit centrum hebben ingezet. Er werken best wel veel mensen en die doen hun werk allemaal vanuit dierenliefde. Wij redeneren uiteindelijk echter vanuit dierenwelzijn. Wij willen kwetsbaren een stem geven en dat zijn ook deze dieren. Als die op een andere plek terechtkunnen, dan kunnen we daarmee leven. Verder vinden wij ook dat je goed moet kijken of elke euro gemeenschapsgeld wel optimaal besteed is.

Voorzitter, ik ben benieuwd naar de antwoorden.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Bromet. Mevrouw Vellinga-Beemsterboer van D66.

Mevrouw Vellinga-Beemsterboer (D66):

Dank u wel, voorzitter. Ik haak aan bij de vorige spreker, want ik had mijn tekst voor vandaag al klaar toen deze week bekend werd dat er op heel korte termijn een

faillissement dreigt voor het zeehondenopvangcentrum in Lauwersoog.

Ik heb hier al schriftelijke vragen over ingediend, waarin ik er wat breder op inga. Ik wil daarom vandaag vooral vragen of de staatssecretaris deze vragen met spoed kan beantwoorden en of hij kan garanderen dat die opvang van zeehonden en het onderzoek dat daar belegd is, door kunnen blijven gaan. Ik vraag dat zeker ook, omdat er vanaf november tot januari weer heel veel zeehonden worden geboren. Die liggen vaak op plekken waar ook heel veel mensen komen en dan krijg je altijd weer een opvangvraag.

Die plekken moeten dus op korte termijn gegarandeerd worden. Daarbij komt dat er maar een beperkt aantal vergunningen voor zeehondenopvang is in Nederland. Ik vind het belangrijk dat we daar heel goed naar kijken.

Verder sluit ik me heel erg aan bij wat mevrouw Bromet van PRO zegt, namelijk dat de vraag hoe we eigenlijk met opvang en zeehonden om willen gaan in Nederland, het belangrijkste is. Dat staat even los van wat voor centrum er staat, want daar is inderdaad wel het een en ander gebeurd. Voordat we er onverdrotten in springen, moeten we wel even heel goed nadenken. Maar het moet natuurlijk gewoon gegarandeerd zijn dat er de komende maanden opvang is.

Een ander onderwerp: dierproeven. Ik was ontzettend blij de afgelopen weken te merken dat iedereen het er uiteindelijk heel erg over eens is dat je op de lange termijn geen dierproeven meer wilt. Ik ben er verder van overtuigd geraakt dat we dierproeven over het algemeen met heel veel zorg omkleden op die plaatsen waar die nog wel plaatsvinden.

Er is sprake van een dalende trend en die moet worden doorgezet. Maar ik vind het tegelijkertijd wel een ingewikkeld onderwerp, omdat er niet één type dierproeven is en ook niet één type onderzoeksvraag. Elke keer moet er goed gekeken worden wat de vraag is en hoe we kunnen zorgen voor alternatieven. Nederland doet heel goede dingen en we lopen ook voorop. Met Ombion, het TPI-programma en Europese samenwerking werken we al aan heel veel beter onderzoek, betere medicijnen en zo min mogelijk onnodige dierproeven. Ik reageer daarmee ook even op collega Kostić: we laten al zien dat het voor een groot deel zonder dierproeven kan en daar mogen we trots op zijn.

Maar het is een lopend proces waar we ambitieus op moeten blijven. Dat is precies waar ik een beetje mee worstel. De afgelopen weken hoorde ik namelijk van de ene wetenschapper "we kunnen echt nog veel sneller", maar van de andere "we zitten eigenlijk al in de zesde versnelling". Mijn vraag is daarom waar we verantwoord stappen kunnen zetten. Er ontstaan echt in rap tempo allerlei alternatieven, bijvoorbeeld kweekweefsel, organoïden en AI-modellen. De innovaties van een paar jaar geleden worden in rap tempo de norm van nu, maar nog niet alle dierproeven kunnen worden vervangen. Voor de politiek, voor ons, is het daardoor ontzettend moeilijk om in te schatten welk tempo we van de wetenschap kunnen vragen.

Ik weet wel dat het echt van belang is om er naast het dierenwelzijnsaspect voor te zorgen dat we koploper blijven. In een onzekere wereld wil je zelf gewoon graag de meest innovatieve kennis en techniek in huis hebben. Vandaar deze vragen aan de

minister. Is de minister bereid om per onderzoeksveld met onderzoekers zelf een streefbeeld op te stellen voor het uitfasen van diervoorproeven? Wat doet de staatssecretaris om proefdiervrije methodes sneller officieel te laten erkennen, zodat die diervoorproeven bij het testen van medicijnen ook echt kunnen vervangen?

Het laatste onderwerp. Katten! Stelt u zich voor: uw kat gaat zoals elke dag naar buiten, met chip en met een halsband, maar ze komt niet meer thuis. Ze is doodgeschoten. Dat gebeurt echt. In Friesland zijn in drie jaar ruim 700 katten afgeschoten. Nou, ik woon daar zelf en dat gebeurt in mijn omgeving. Ik kan in mijn omgeving zien dat dit gebeurt. Het mag natuurlijk eigenlijk alleen bij verwilderde katten, maar het ministerie erkent dat niet valt uit te sluiten dat een kat toch een eigenaar heeft en dat vind ik eigenlijk onacceptabel.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Toch nog even terug naar die ja-het-kan-welmentaliteit. Tien nieuwe steden en een nieuwe stad op het water bouwen: dat kan allemaal zomaar volgens D66. Maar mijn vraag is dan wel of D66 ook wil meedenken over het stapsgewijs afbouwen van het belastinggeld dat wordt geïnvesteerd in verouderde apenproeven? Moeten we dat geld niet zo gaan investeren dat we over een paar jaar naar innovatieve proefdiervrije methodes kunnen gaan, methodes die veel meer kansen bieden voor een medische doorbraak?

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Dank u wel voor deze héle mooie vraag. Een volmondig ja op de vraag of we daarover mee willen denken. Wij hebben hierover natuurlijk al het een en ander met elkaar gewisseld. Het stellen van een keiharde einddatum, zoals ook in uw amendementen wordt geregeld, is precies waarmee ik worstel. We kunnen ons nu eenmaal moeilijk voorstellen wat er de komende jaren nodig is. Aan de andere kant moeten we ook gewoon erkennen dat er ontzettend belangrijk onderzoek mee wordt gedaan naar ziektes als parkinson, alzheimer en kanker. Daar willen we ook graag ontzettend graag een oplossing voor. Dus ja, ik ga uw vierpuntenplan met héél veel interesse lezen. Maar ik wil wel dat we beide kanten van de zaak goed in de gaten houden en dat we verantwoord afbouwen.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Maar het NCad zegt ook dat het aantal diervoorproeven zelfs weer kan gaan stijgen als we zo door blijven gaan en blijven zeggen dat het verantwoord moet en dat we moeten versnellen. Dat is wat er kan gebeuren als er niks fundamenteels in het beleid verandert en we de verkeerde prikkels geven voor het belastinggeld dat hiernaartoe gaat. Mijn concrete vraag aan D66 is daarom of D66 überhaupt wel bereid is om te kijken naar een einddatum, en dan niet alleen voor de apenproeven aan zich.

Nogmaals, als het BPRC zijn eigen apenproeven zo belangrijk vindt ... En nogmaals, er is geen bewijs dat ze nog steeds zo belangrijk zijn over een aantal jaar. Is D66 het dan tenminste eens met de wetenschappers die vooruitdenken en zeggen "over een paar jaar kan je de belastingen prima verschuiven naar de alternatieven"? Is D66 dan op z'n minst bereid om mee te denken over het jaar waarin we die belastingen kunnen verschuiven?

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Dit is precies waar mijn zorg zit. Wij zijn politici. Ik ken collega Kostić als iemand die de wetenschap vaak aanhaalt en die de wetenschap hoog heeft zitten. Als politicus wil ik echter niet op de stoel van de wetenschapper gaan zitten, want dat vind ik ontzettend risicovol. Om dezelfde reden vind ik dat politici niet op de stoel van de media moeten gaan zitten. Dus ik wil me hierover echt laten adviseren. Maar dit is ook precies waarom ik de minister vraag waar we kunnen versnellen. Hoe kunnen we als politici, zonder ons als wetenschapper op te stellen en de wetenschap te vertellen wat er moet gebeuren, een stok achter de deur houden als aanjaagfunctie. Dat is een lastige balans, maar ik ben heel benieuwd naar wat de minister daar zo meteen over gaat zeggen. Dat we die dalende trend door willen zetten, daar zijn wij het helemaal over eens.

De voorzitter:

Uw derde interruptie, lid Kostić.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Kijken naar het voorstel dat er nu ligt, is dat een mooi begin van het gesprek hierover. U zegt namelijk terecht: de onderzoeken die we doen, doen heel erg pijn. We verbieden de apenproeven niet. Het duurt ook nog een heel aantal jaar, voordat dat belastinggeld wordt verschoven. Maar ik wil D66 voorhouden dat we wel in een positie zitten waarin we kunnen sturen. Er gaat nu maatschappelijk geld naar het BPRC en dat centrum investeert dat geld in verouderde apenproeven. De keuze is dan aan ons: hoelang willen wij dat nog voort laten duren? Willen we een prikkel geven om te gaan investeren in verouderde modellen, de geschiedenis, of willen we investeren in toekomstbestendig onderzoek? Dat is wel de politieke keuze die we moeten maken. Ik nodig D66 uit om daar meer met ons over na te denken. Maar natuurlijk, alle respect voor wetenschappers, maar dit is wel een politieke keuze. Mijn vraag is dus of D66 daarover met ons mee wil denken.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Dat had ik, geloof ik, al toegezegd. We willen hierover zeker meedenken. Maar nogmaals, ik denk dat we als politici ontzettend voorzichtig moeten zijn en niet op de stoel van de wetenschap moeten gaan zitten. Bij het BPRC en bij andere instituten — het BPRC is natuurlijk niet de enige plek waar dierproeven worden gedaan — wordt voor Nederland en voor de Nederlandse gezondheid ontzettend belangrijk onderzoek gedaan naar heel veel ziektes. We willen graag minder van die ziektes en ook dat is een heel belangrijke weegfactor voor ons. Ik wil heel graag dat we ziektes als alzheimer, parkinson en kanker zouden kunnen genezen.

De voorzitter:

Tot slot, het lid Kostić.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Tot slot. Dat doel delen wij. Wij willen ook dat we allerlei ziektes de wereld uit kunnen helpen. Over mensapen hebben we ook allerlei alarmgeluiden gehoord. "Dat moeten we echt niet afschaffen, want anders wordt de volksgezondheid bedreigd." Nou, dat is gelukkig niet gebeurd. De politiek heeft doorgezet. Ziet D66 niet ook juist kansen voor doorbraken ten behoeve van de menselijke gezondheid door de versnelling te maken naar proefdier vrije innovatieve alternatieven voor apenproeven?

De voorzitter:

Tot slot, mevrouw Vellinga-Beemsterboer.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Dat voordeel zien we zeker en dat is ook zeker een rol die de politiek kan vervullen. Wees een kritische stem en vraag of het ook anders kan. Maar ook hier: verantwoord en voorzichtig.

De **voorzitter**:

U spreekt nog één zin uit, want u bent ruimschoots over uw spreektijd heen.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Excuus daarvoor. Dan stel ik nog twee vragen aan de staatssecretaris over het afschieten van katten. Is hij bereid met de provincie afspraken te maken om het afschieten van katten te stoppen? En is hij bereid de TNRC-methode, het vangen, steriliseren en weer verantwoord loslaten van katten, tot gangbaar beleid te maken?

De **voorzitter**:

Heel hartelijk dank. Mevrouw Den Hollander, het is aan u.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dank, voorzitter. Een inhoudelijk rondetafelgesprek dat op 30 september jongstleden is gehouden over proefdieren, laat zien dat er enorm veel kennis in de wetenschap en bij belangenpartijen over proefdieren is. De gemene deler is dat vrijwel alle partijen op zoek zijn naar een wetenschap zonder proefdieren. Alleen is er verschil van inzicht over wanneer dit bereikt kan worden. De VVD ziet met name het belang van innovatie voor een toekomstige wetenschap zonder dierproeven en het omschakelen naar mens-gebaseerde methoden. Kan de staatssecretaris een beeld schetsen van welke wettelijke en beleidsmatige belemmeringen er zijn, die het gebruik van menselijk materiaal en proefdiervrije onderzoeksmodellen onnodig beperken?

Voorzitter, ik vervolg met het onderwerp dierenmishandeling. De VVD staat voor stevige handhaving bij dierenmishandeling en verwaarlozing. Sinds 1 januari 2024 kan de rechter in Nederland een levenslang houdverbod opleggen aan personen die dieren mishandelen of ernstig verwaarlozen. Ik wil de staatssecretaris vragen hoe vaak inmiddels een levenslang houdverbod is opgelegd en op welke wijze er vervolgens controle en, waar nodig, handhaving plaatsvindt als mensen zich hier niet aan houden.

Ook hoor ik graag meer over de controle op en de handhaving van het verbod op de illegale handel in dieren. Ik denk dan zowel aan de handel in puppy's en kittens uit het buitenland als aan Nederland als doorvoerland. Dit heeft een grote impact op dierenwelzijn en het risico op zoönosen en het kent bovendien een relatie met de georganiseerde criminaliteit. Dierenartsen worden in de praktijk regelmatig geconfronteerd met een pup uit het buitenland, maar dan is het kwaad al geschied. Dan nog een nieuw gezinslid afpakken heeft grote emotionele impact op een gezin. Op welke wijze wordt deze handel, al voor deze tijd, aangepakt, bijvoorbeeld via het controleren en handhaven van advertenties op Marktplaats en andere verkoopsites?

Wie een hond neemt, draagt daarmee ook verantwoordelijkheid voor het gedrag van dat dier. De VVD vindt dat mensen veilig over straat moeten kunnen en dat kinderen veilig buiten moeten kunnen spelen. Helaas gaat het toch nog te vaak mis met onder andere

bijtincidenten als gevolg. Het is goed om te lezen dat de staatssecretaris in de visie op dieren buiten de veehouderij inzet op goede oriëntatie van mensen voor het aanschaffen van een huisdier. De introductie van een vrijwillige onlinecursus is echter wellicht toch te vrijblijvend.

Eerder werd gewerkt aan een verplichte cursus voor iedere toekomstige eigenaar, want bijtincidenten, gedragsproblemen, verwaarlozing en afstand doen van honden worden niet uitsluitend veroorzaakt door bepaalde honden, maar vaak ook door onvoldoende kennis en voorbereiding van eigenaren. Juist de menselijke factor is de belangrijkste beïnvloedbare factor bij het voorkomen van incidenten. Waarom kiest de staatssecretaris voor afzwakking van eerdere beleidsvoornemens? Ook zou ik graag van de staatssecretaris horen hoe wordt omgegaan met eigenaren die een aanlijn- of muilkorfgebod herhaaldelijk negeren.

Voorzitter. Nieuwe EU-regelgeving zorgt ervoor dat vanaf 1 juli 2030 niet meer mag worden gefokt met honden en katten met schadelijke uiterlijke kenmerken. Vooruitlopend hierop komt er in Nederland een veterinaire fokscreening, die op vrijwillige basis wordt uitgevoerd. Maar als deelname aan een veterinaire fokscreening vrijwillig blijft, hoe voorkomt de staatssecretaris dan dat juist fokkers met de grootste gezondheidsrisico's ervoor kiezen om niet deel te nemen? Via fokkerijbeleid is het mogelijk om gezondheidsproblemen, ongewenste uiterlijke kenmerken, inteelt en ongewenst gedrag, waaronder agressie, te voorkomen. Zie het als een digitale Tinder voor het krijgen van gezonde nakomelingen.

De Universiteit Utrecht heeft de afgelopen tien jaar een module ontwikkeld voor het kooikerhondje, met spectaculaire resultaten. Deze module is uit te breiden naar andere hondenrassen en in de toekomst zelfs naar katten en paarden. Is de staatssecretaris bekend met het initiatief van de Universiteit Utrecht en het Van Haeringen Laboratorium, "hygiene and fair to breed", en ziet hij hier ook het belang van in?

Voorzitter. Tijdens de vorige begrotingsvergadering heb ik een motie ingediend over de castratie van vrij rondlopende katten op boerenerven via het TRNC-traject. Uit onderzoek blijkt dat 86% van de katten in het buitengebied een eigenaar heeft en dan is afschieten strafbaar. Daarom mijn vraag hoe de staatssecretaris aankijkt tegen het voorkomen van ongewenste voortplanting als uitgangspunt van verantwoord kattenbezit door het invoeren van een castratieplicht, gecombineerd met de invoering van de al aangekondigde chipplicht.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank aan mevrouw Den Hollander. Ik wens de heer Graus van harte welkom aan tafel. Meneer Graus, we hebben met elkaar maximaal vier interrupties in tweeën afgesproken.

Mevrouw Van der Plas, aan u het woord voor uw eerste termijn.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dank u wel, voorzitter. We spreken vandaag over twee totaal verschillende onderwerpen: dierproeven en dieren buiten de veehouderij. Dat is lastig. Het zijn namelijk allebei belangrijke onderwerpen, maar nu sneeuwen ze allebei wat onder. Dat

betreur ik. Ik ga het toch proberen.

Ik wil beginnen met de dierproeven. Natuurlijk willen we minder dierproeven of minder ingrijpende proeven voor de dieren zelf, maar niet ten koste van alles. We moeten namelijk niet vergeten waarom we de proeven doen. Verschillende instellingen en patiëntenorganisaties waarschuwen dat dierproeven voorlopig onmisbaar blijven voor onderzoek naar bijvoorbeeld kanker, neurologische aandoeningen en zeldzame ziektes. Achter proefdieronderzoek zitten patiënten, mensen die wachten op een behandeling en gezinnen die hopen op genezing of in ieder geval een verbetering van hun situatie, hun leven. We moeten dus niet zo snel mogelijk afbouwen, maar zo verstandig mogelijk. Kan de staatssecretaris garanderen dat onze ambitie om dierproeven te verminderen nooit ten koste gaat van de ontwikkeling van nieuwe behandelingen en de veiligheid van patiënten?

Voorzitter. Dan de huis- en hobbydierenlijst. Ik vind het vrij verbijsterend wat daarbij de laatste weken aan het licht komt. Uit honderden pagina's Woo-documenten blijkt volgens de informatie die wij hebben ontvangen dat ambtenaren de wetenschappelijke onderbouwing van deze lijsten ingrijpend hebben veranderd. De wetenschappers hadden een vrijwel definitieve versie van hun rapport opgesteld, de zogenaamde 99%-versie. Vervolgens gingen ambtenaren daar kennelijk mee aan de haal.

Wetenschappers zeiden dat wilde en gedomesticeerde varianten afzonderlijk moeten worden beoordeeld. Dat is logisch, want een wild zwijn is geen tam varken. Ambtenaren maakten er echter iets totaal anders van. Verregaande domesticatie werd ineens een criterium waarmee andere wetenschappelijke risico's terzijde werden geschoven. Waarom? Omdat een wetenschappelijke beoordeling anders tot een lijst zou leiden die maatschappelijk niet te accepteren was, bijvoorbeeld zonder hond of kat, of een lijst die volgens ambtenaren te lang was. Dat beviel ze mogelijk niet. Dan pas je toch niet de wetenschap aan? Dan moet je eerlijk zijn over de uitkomsten. Een lijst die zowel maatschappelijk acceptabel als wetenschappelijk verantwoord is, bleek niet te bestaan. Het wordt nog erger: de ingrijpend gewijzigde versie is nooit opnieuw aan de wetenschappers voorgelegd.

Ik vraag de staatssecretaris het volgende. Hoe kan dit? Wie heeft hiervoor opdracht gegeven? Wie heeft dit goedgekeurd? Waarom is de wetenschappelijke commissie niet opnieuw geraadpleegd? Wil de staatssecretaris dit tot op de bodem laten uitzoeken? Gaat de staatssecretaris nu eindelijk de huis- en hobbydierenlijst opnieuw tegen het licht houden op basis van wat de wetenschappers daadwerkelijk hebben opgeschreven? Wetenschap moet namelijk beleid onderbouwen. Dat zeggen we hier altijd. Het moet niet achteraf worden verbouwd om beleid te rechtvaardigen.

Voorzitter. Dan mijn laatste puntje. De staatssecretaris wil de regels voor dierentuinen op de schop gooien, want een dierentuin die een beter dierenverblijf wil bouwen, loopt op dit moment vast in regels en vergunningen. Dat vindt hij een verkeerd signaal richting dierentuineigenaren. Ik vind het terecht dat hij dat zegt. Maar hoe legt hij dat uit aan een boer die zijn stal wil verbeteren voor het welzijn van zijn dieren of die stikstof wil reduceren, maar ook vastloopt in regels en vergunningen? Die boer moet van dit kabinet vooruit. Hij moet investeren en vernieuwen. Maar als hij dat wil doen, houdt diezelfde overheid hem tegen. Voor een dierentuin gaan de regels kennelijk op de schop, maar een boer mag tegen de muur blijven lopen. Is het welzijn van een koe of een varken dan

minder belangrijk? Welke belemmeringen gaat de staatssecretaris voor boeren wegnemen en wanneer?

Dank u wel.

De voorzitter:

Mevrouw Den Hollander heeft een vraag voor u.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Het is mooi dat de fractie van de BBB een warm pleidooi houdt voor het welzijn van de landbouwhuisdieren. Mijn vraag is dan ook of zij voornemens is om de AMvB te gaan steunen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Wij moeten daarover nog een debat voeren. We moeten ook kijken wat er nog allemaal aan moties wordt ingediend, welke partijen allemaal gekke dingen gaan doen die aangenomen worden en waar wij het niet mee eens zijn. De AMvB Dierwaardige veehouderij is tot stand gekomen met sectorpartijen. Wij vinden dat een en ander haalbaar, betaalbaar en uitvoerbaar moet zijn. Wij vinden het heel erg belangrijk dat dat gehandhaafd blijft.

Dat brengt mij nog wel op één ander klein ding. Wij hebben begrepen dat er nog aanpassingen zijn gedaan na het tekenen van het convenant met de sectoren. Daarover wil ik de staatssecretaris graag ook nog wel even horen. Dank voor deze vraag.

De voorzitter:

Mevrouw Den Hollander lokt iets uit over een ander debat. We hebben het nu over dieren buiten de veehouderij. Het is echt buiten de orde van deze vergadering om, maar ik snap het van uw kant ook.

De heer **Graus** (PVV):

We hebben allemaal maar vier minuten spreektijd, dus ik ga ook wat in interrupties doen, want anders krijg ik mijn verhaal niet rond. Zo werkt het nou eenmaal. Ik wil het hebben over de Stichting Dieren in Rampen. Ik weet dat mevrouw Van der Plas altijd begaan is met noodhulp aan mensen bij rampen en dat soort zaken. Daar zet zij zich hard voor in. Zo is er ook de Stichting Dieren in Rampen. Die waarborgt de kwaliteit en paraatheid van dierennoodhulp bij rampen. Daar is geld voor nodig. Daar zal geld voor nodig blijven. Is mevrouw Van der Plas dat met me eens en wil ze me daarbij steunen? Mocht de staatssecretaris niet overstag gaan, dan kunnen we misschien samen een motie indienen. Dank u wel.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dat zijn wel hele grote stappen ineens, van de vraag of ik het belangrijk vind tot de vraag of we samen een motie zullen indienen. Ja, ik ben begaan met hulp aan mensen, maar natuurlijk ook met hulp aan dieren. Zeker. Ik weet niet of ik samen met de heer Graus een motie ga indienen. Dat ligt namelijk aan de inhoud van de motie. Als je geld wil vragen voor iets, dan moet er een dekking onder zitten. Ten koste van wat gaat het dan? Dat zijn allemaal overwegingen die ik meeneem. Het staat buiten kijf dat bij rampen ... Alle lof, waardering en respect voor de redders van die dieren. Dat moet ik ook zeggen. Zoals bij alles kijk ik er serieus naar. Ik ben benieuwd wat de heer Graus voor voorstel

gaat doen.

De heer **Graus** (PVV):

Het zou leuk zijn als we eens een motie samen zouden indienen. We moeten het samen doen als het om dieren gaat. Dat moet boven partijpolitiek staan. Ik wil ook steun vragen voor het ReddingsTeam Zeedieren aan de partij van mevrouw Van der Plas, net als aan de VVD. Het zou mooi zijn als zij ook deel gaan uitmaken van het Zeehondenakkoord. Het gaat hierbij om mensen die zeehonden die aanspoelen redden. Is mevrouw Van der Plas het met me eens dat dat geen 24 uur moet duren, maar dat we binnen 8 tot 12 uur noodhulp moeten bieden?

Dan kom ik nog even terug op dieren bij rampen. Of je in de evolutieleer gelooft of in het scheppingsverhaal, dieren waren er eerder dan mensen. We gaan er niet op die wijze mee om. We gaan heel onwaardig met dieren om. Ook hier hebben we maar vluggertjes van vier minuten. Ik heb er een bloedhekel aan.

De **voorzitter**:

Gaat u toch naar uw vraag toe?

De heer **Graus** (PVV):

Ja. Ik wil toch vragen er nog eens over na te denken. Wees eens barmhartig. Laat ons hier samenwerken. Als het gaat om reddingsteams voor zeedieren en de Stichting Dieren in Rampen kan dat namelijk heel goed voor uw partij. Het is een druppel op een gloeiende plaat wat daarvoor nodig is. Dat stelt helemaal niet veel voor, als je kijkt naar al het geld dat we verkwanselen. Daar had ik graag steun voor gehad. Dank u wel, mevrouw de voorzitter.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

De heer Graus gaat echt met zevenmijlslaarzen door deze discussie heen. Ik heb volgens mij gezegd dat ik er serieus naar ga kijken en dat ik alle lof, respect en waardering heb voor het werk dat deze mensen doen.

"Vluggertjes van vier minuten" vind ik toch een klein beetje tekortdoen aan het serieuze debat dat we hier hebben. Als wij hier als commissie langer over willen praten, dan kunnen we dat voorstellen. Daarvoor hebben we procedurevergaderingen. Dan stellen we een spreektijd van tien minuten voor en dan voeren we een debat van acht uur in plaats van drie uur. We hebben er zelf voor gekozen om het op deze manier te doen.

Ten slotte voelde ik me aangesproken toen u zei dat samenwerking boven partijpolitiek moet staan. Als iemand hier bereid is om moties in te dienen met anderen ... Ik heb weleens een motie met mevrouw Bromet ingediend. Jongens, hier worden onthullingen gedaan vandaag! Daar droomt u nog niet eens van. Ik zal verdergaan met een onthulling. Ik heb zelfs weleens een motie ingediend met de Partij voor de Dieren, over handelsverdragen. Ik heb met de heer Graus nog weleens een motie ingediend.

De **voorzitter**:

Fijn dat u deze constructieve beschouwing doet, mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik kijk overal serieus naar. Dat weet meneer Graus ook. Ik vind het heel mooi dat hij een

lans breekt voor deze mensen.

De voorzitter:

Een derde interruptie voor de heer Graus.

De heer Graus (PVV):

Een derde interruptie. Het is meer iets anders. Ik heb namelijk niet gezegd dat het hier, bij wat wij nu doen, om vluggertjes gaat. Toen ik hier begon als Kamerlid, tussen 2006 en 2010, hadden we vaak in commissiedebatten zeven à acht minuten. Nu is het vier minuten. Dat is bijna de helft. Ik vind dat dieronwaardig. We krijgen er geen steun voor, mevrouw Van der Plas. Dat weet u zelf ook wel. Maar ik ben in ieder geval blij dat u ernaar wil kijken.

Ik wil nog even iets anders rechtzetten. Daar gebruik ik ook mijn interruptie voor. Ik zei het al: het gaat om onze eerste aardbewoners, of je nou in de evolutieleer gelooft of in het scheppingsverhaal. Waar je ook in gelooft, de dieren waren er eerder dan de mensen. Daar moeten we als zodanig mee omgaan. Dat heb ik gezegd. Dat is niet per se een verwijt. Ik vind dat deze hele Kamercommissie, van links tot rechts, moet samenwerken. Als het om dieren in nood gaat, moeten we allemaal samenwerken. Dat staat boven iedere vorm van partijpolitiek. Het staat boven de partijen. Het gaat om dieren. Het gaat om weerloze wezentjes met een hypersensitief zenuwstelsel. Ze zijn gevoeliger dan wij allemaal bij elkaar. Daar heb ik moeite mee. Ik vraag dat al heel lang, mevrouw Van der Plas. Nu bent u toevallig de klos, maar ik heb het ook aan anderen gevraagd. Dank u wel, mevrouw de voorzitter.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Het voelt helemaal niet alsof ik de klos ben. Ik vind het hele legitieme vragen die de heer Graus hier stelt en ik beantwoord ze ook graag. Volgens mij hebben we binnenkort een strategische procedurevergadering. Voor de mensen thuis zeg ik het volgende. Een strategische procedurevergadering is een vergadering waarin je dingen kunt agenderen, waarbij bijvoorbeeld gekeken wordt hoe we de komende tijd omgaan met debatten: hoelang, wie, wat en waar? Dat zijn belangrijke vergaderingen.

Ik kijk echt met belangstelling naar een voorstel van de heer Graus over hoe hij dit soort debatten dan wil inrichten. Deels ben ik het wel met hem eens. Ik begon er zelfs mee. Er zijn zo veel onderwerpen. We hebben hier pakken aan inbrengen van organisaties waarvoor je te weinig tijd hebt. Ik denk dat het goed is om in een strategische procedurevergadering eens goed te kijken of we voor zo'n debat een wat langere spreektijd kunnen krijgen. Het debat is er ook maar één keer per jaar. Misschien dat we het vaker moeten doen. Kom met een voorstel. Daar help ik graag aan mee.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van der Plas. De heer Lohman, u krijgt het woord voor uw termijn.

De heer Lohman (CDA):

Voorzitter. Net als veel stadskinderen, met een klein huis en geen tuin, had ik vroeger een abonnement op Artis. De dierentuin was magisch: leeuwen, apen, giraffen en natuurlijk de iconische flamingo's. Maar ik herinner me ook de leeuwen die eindeloos heen en weer sjokten en de olifanten waarvan ik dacht: hebben die wel genoeg ruimte? Inmiddels zijn we bijna 40 jaar verder. De wereld is veranderd en dierentuinen zijn

veranderd. Artis ontwikkelde zich van een tuin met dieren naar een plek waar natuur, biodiversiteit en educatie centraal staan. Dat laat zien dat dierenwelzijn en dierentuinen niet stilstaan. Vandaag bespreek ik drie onderwerpen: dierproeven, hondenfokkerij en dierentuinen.

Voorzitter. Onderzoek met dieren is een gevoelig onderwerp. Na ons rondetafelgesprek bleef bij mij vooral hangen dat iedereen het gebruik van proefdieren wil terugdringen. Voor het CDA is het uitgangspunt "nee, tenzij". Onderzoek met dieren mag nooit vanzelfsprekend zijn en alleen plaatsvinden als het noodzakelijk is en er geen volwaardig alternatief bestaat. Daarom moeten we vol inzetten op drie v's: vervangen, verminderen en verfijnen. Maar waar loopt die vervanging nu vertraging op, bij de wetenschap, bij financiering, bij validatie of bij Europese regels? Wat kan de staatssecretaris concreet doen om de obstakels weg te nemen?

Ik ben zelf op bezoek geweest bij primatencentrum BPRC in Rijswijk. Daar werd het dilemma heel concreet. Voor onderzoek naar bijvoorbeeld parkinson, malaria en long covid bestaan onderzoeksvragen waarvoor geen voorwaardig proefdiervrij alternatief beschikbaar is. Ik zag de apen in ruime buitenverblijven, met speeltoestellen en sociale groepen, maar ik zag ook de ruimtes waarin dieren tijdens een proef verblijven.

Zolang we dierproeven nog noodzakelijk vinden, hebben we ook een verantwoordelijkheid voor het leven van de dieren. Daarom wil ik naast vervanging ook meer aandacht voor verfijning. Wat gebeurt er bijvoorbeeld met dieren na een proef? Kunnen zij vaker worden herplaatst, of zoals daar genoemd, met pensioen? Er zijn veel kleine dingen te bedenken in het kader van huisvesting, verzorging, verrijking, pijnbestrijding en vermindering van handling door sensoren, infraroodcamera's en gebruikmaking van andere technieken, om te zorgen voor meer natuurlijke leefomstandigheden. Is de staatssecretaris bereid om middelen voor proefdiervrije innovatie ook in te richten voor verbetering van dierenwelzijn als er nog geen alternatief bestaat?

Voorzitter. Dan de hondenfokkerij. Online ontstaat snel vraag naar modegevoelige kruisingen en zogenaamde designerhonden. Waar veel vraag en geld is, ontstaat ook ruimte voor malafide fokkers. De rekening komt terecht bij dieren met erfelijke aandoeningen en bij eigenaren, met verdriet en hoge dierenartskosten. Hoe krijgen we beter zicht op deze fokkerijen? Kan de informatie uit de verplichte chipregistratie daarbij helpen? Is de staatssecretaris bereid om te investeren in een keurmerk, zodat baasjes bij aanschaf kunnen weten dat ze een gezond gefokte pup aanschaffen?

Tot slot de dierentuinen. Die hebben, zoals ik zei, de afgelopen decennia grote stappen gezet en spelen een belangrijke rol bij educatie, biodiversiteit en soortenbehoud.

De voorzitter:

Voordat u verdergaat, meneer Lohman, is er een interruptie van mevrouw Den Hollander.

Mevrouw Den Hollander (VVD):

Ik wil het hebben over de hondenfokkerij. Volgens mij zitten wij daar redelijk op één lijn. Ik heb begrepen dat zo'n keurmerk in ontwikkeling is. Ik ben voornemens om tijdens de begrotingsbehandeling met een amendement te komen om daarvoor ook daadwerkelijk

geld vrij te maken. Zou de heer Lohman bereid zijn om daar zeer open-minded naar te kijken?.

De heer **Lohman** (CDA):

Dat ben ik zeker. Ik denk dat mevrouw Den Hollander veel ervaring heeft in dat vak. Ik ga zeker met interesse naar dat voorstel kijken.

De **voorzitter**:

Vervolgt u uw betoog.

De heer **Lohman** (CDA):

Dierentuinen hebben de afgelopen decennia grote stappen gezet en spelen een rol bij educatie, biodiversiteit en soortenbehoud. Het is daarom goed dat het dierentuinbeleid wordt vernieuwd. Dit roept mijn laatste vraag op. U vernieuwt eerst het vergunningenstelsel en werkt daarna inhoudelijke welzijnseisen uit. Hoe voorkomt u dat we straks nieuwe vergunningen afgeven op basis van normen waarvan we weten dat ze veranderlijk zijn?

Dank u wel.

De **voorzitter**:

U heeft een vraag van mevrouw Bromet.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Je hebt dierentuinen en je hebt dierentuinen. De heer Lohman noemde Artis. Ik zou iedereen in deze commissie aanraden om daar een keertje achter de schermen te gaan kijken, want het is indrukwekkend hoe zij nadenken over dierenwelzijn en een nieuwe functie die een dierentuin zou kunnen vervullen in een andere wereld. Is de heer Lohman het er ook mee eens dat dat soort dierentuinen dan ook maatgevend moeten zijn voor alle andere dierentuinen in Nederland die nog lang niet aan die normen voldoen, en dat de uiterste consequentie kan zijn dat dierentuinen zullen moeten verdwijnen omdat ze niet kunnen voldoen aan de eisen?

De heer **Lohman** (CDA):

Ik ben het eens met mevrouw Bromet, allereerst als het gaat over Artis. Het is echt heel bijzonder wat ze daar doen. Ik vind het ook interessant dat ze de omslag hebben gemaakt van het tentoonstellen van dieren naar biodiversiteit en heel diepgaand biodiversiteitsonderwijs. Ik ga er met mijn eigen kinderen ook graag naartoe. Kijk, Artis is een icoon in Amsterdam. Er zijn inderdaad grote verschillen tussen de soorten dierentuinen. Ik denk dat het nieuwe beleid precies de vraag agendeert waar mevrouw Bromet op doelt. Er is inderdaad een groot verschil in kwaliteit van de dierentuinen. Hiermee wordt gekeken naar de vergunningen. Ik hoop dat daarmee de algemene kwaliteit van dierentuinen in Nederland omhooggaat. Dat zal voor sommige dierentuinen betekenen dat er misschien geen toekomst is.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Ik misbruik mijn interruptie om aan de staatssecretaris te vragen om hier even op te reageren. Ik ben wel benieuwd hoe het kabinet daarnaar kijkt.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Mijn vraag gaat over demonstraties in dierentuinen of het dolfinarium. Vindt de heer Lohman ook dat je goed moet kijken of het gaat om een demonstratie voor vermaak of om een educatieve demonstratie? Als je mensen een demonstratie geeft over bijvoorbeeld het vlieggedrag van bepaalde vogelsoorten, een arend of een valk, dan kunnen mensen leren hoe dieren zich gedragen en waarom ze bepaalde dingen doen. Hoe kijkt het CDA daartegen aan?

De heer **Lohman** (CDA):

Ik denk dat dat aan de dierentuinen zelf is. Ik ken zelf overigens geen voorbeelden van demonstraties van vlieggedrag. Het kan zijn dat ik die zelf nog nooit heb meegemaakt. Ik denk dat de algemene lijn is dat aan kinderen, mensen of bezoekers van dierentuinen wordt uitgelegd wat het belang is van dieren en biodiversiteit. Dat kan ook op andere manieren. Ik geef Artis toch weer als voorbeeld. Daar zijn allerlei interactieve educatieprogramma's ontwikkeld de afgelopen jaren. Ik weet niet of een vogel laten vliegen per se de soort educatie is die we nodig hebben. Ik denk dat dierenwelzijn altijd vooropstaat en dat de ontwikkeling naar zo veel mogelijk ruimte voor dierlijk gedrag, ook in dierentuinen die minder ruimte hebben, een richting is die wij ondersteunen. Dat lees ik ook wel terug in de brief van de staatssecretaris.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

U hebt nog twintig seconden, meneer Lohman.

De heer **Lohman** (CDA):

Ik had al "dank u wel" gezegd. Ik was klaar.

De **voorzitter**:

Hartelijk dank. Meneer Graus van de PVV.

De heer **Graus** (PVV):

Dank u wel, mevrouw de voorzitter. Wat dierproeven en proefdieren betreft, heb ik ook altijd samengewerkt met de heer Wassenberg. We hebben heel veel moties ingediend en aangenomen gekregen. Wat betreft het afbouwen van dierproeven, proefdieren en uitfasering daar sluit ik me helemaal aan bij het lid Kostić.

Ik doe dat ook als het over de btw gaat. De rijke jongens die achter de klinieken zitten kunnen van de btw profiteren. Wij willen prijsplafonds, gelijk aan de tandheelkunde. Dat betekent einde oefening voor de commercialisering van de dierennoodhulp. Het houden van dieren moet geen elitaire hobby worden. Ook daar sluit ik me aan bij het lid Kostić.

Dan het verbod op het doodschieten van katten. We willen een verbod — ik moest dit per se van mijn fractievoorzitter zeggen — op het doodschieten van katten, net als van wasbeertjes. We willen dat het stopt. We willen er ook eventueel een motie voor indienen. Ik denk dat lid Kostić dan het voortouw wel neemt.

We vragen al twintig jaar om de rechten van dieren te borgen in de Grondwet, gelijk aan wat nu gebeurt voor andere weerloze wilsonbekwamen die evenmin aan plichten kunnen voldoen. Er is nog geen draagvlak voor. We geven dat niet op.

Naast 144, de dierenpolitie, het Veterinair Forensisch Team, het Landelijk Expertisecentrum en noem het allemaal maar op, hebben wij ervoor gezorgd dat er dierenofficiëren van justitie kwamen. Er moeten ook speciale dierenrechtenkamers komen. Daarvoor kan deze staatssecretaris zich vast gaan inzetten binnen het kabinet.

De voorzitter:

Meneer Graus, u heeft een interruptie of wat extra spreektijd door mevrouw Bromet.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Ik heb een korte vraag. Ik dacht dat de heer Graus een wetsvoorstel over de verankering van dierenrechten in de Grondwet aan het voorbereiden was, maar dat klopt dus niet?

De heer **Graus** (PVV):

Het is zelfs zo dat ik dat ooit als burger heb aangedragen bij GroenLinks en bij Geert Wilders. Ik wilde dat het links en rechts kwam te liggen. Uiteindelijk hebben, vlak voordat ik in de Kamer kwam, twee mensen van GroenLinks er vlug een initiatiefvoorstel voor gemaakt. Er is ook een amendement over aangenomen. Maar zij hebben dat laten liggen. Op een gegeven moment heb ik dat overgenomen, samen met de heer Wassenberg van de Partij voor de Dieren. Dat ligt helemaal klaar. Maar er is geen draagvlak voor. We kunnen dat wel gaan doen, maar dan zit je een beetje voor lul in vak K en haalt het het toch niet. Daar heb ik echt geen zin in. Het moet het wel halen. Daar ben ik op aan het wachten. Ik probeer altijd bilateraal te lobbyen. Zodra er een meerderheid voor is, moeten we dat doen. Maar ik ga daar niet voor Jan Lul in vak K zitten, waarbij je afgaat als een gieter, omdat er toch niks mee gebeurt. Dat gaat gebeuren. Daar heb ik geen zin in. Dat is onnodig tijdverlies. Dan kan ik beter aan het front werken dan hier tussen sommige mensen die er geen verstand van hebben. Dan moet je je verdedigen. Daar heb ik geen zin in, als er geen meerderheid voor is.

De voorzitter:

De tweede interruptie van mevrouw Bromet.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Ik vind het wel een beetje makkelijk. Natuurlijk kan je van tevoren denken dat er geen meerderheid voor is, maar daarvoor hebben we toch juist wetsbehandelingen? Daarover voeren we toch juist debatten? Ik heb zelf een aantal initiatiefwetten ingediend, zelfs eentje over wijziging van de Grondwet. Dat was nog veel moeilijker. Dat duurt heel lang. Daar werken dan achtereenvolgende Kamerleden aan. Maar de heer Graus is al hartstikke lang Kamerlid. Waarom zet hij dan niet een keer de schouders eronder? Dan kunnen we erover debatteren.

De heer **Graus** (PVV):

Mevrouw Bromet zegt dat ik mijn schouders eronder moet zetten. Ik denk dat ik de enige ben die dag en nacht in de weer is voor dierenwelzijn, ook 's nachts. Dat weten mensen. Als iemand me belt, ga ik er zelf op af. Ik ga zelf mensen bij hun veter pakken. Ik ga zelf achter stropers en zwanendrifters aan. Kom op, zeg! Dat is niet eerlijk. Ik heb ook in het buitenland dieren geholpen en bevrijd. Dat moet u dus niet tegen mij zeggen. Dat moet u tegen anderen zeggen, tegen kantoorkneuzen, maar niet tegen mij.

Het gaat nu om het volgende. We hebben dit samen met de Partij voor de Dieren voorbereid. Ik moet ook naar het lid Kostić kijken. Ik weet niet wie binnen de Partij voor

de Dieren ... We kunnen dat best indienen, maar door mijn ervaring heb ik eerst altijd gepeild bij partijen. Als mensen zeggen dat ze dat niet willen doen of dat er van alles uit moet, waardoor er niks overblijft en het een kale kapstok wordt, dan heb ik daar geen zin in. Ik ben daar juist heel erg mee bezig geweest. Ik weet dat Tjeerd de Groot van D66 toen wel mee wilde doen met de kwestie over dierenrechten in de Grondwet. Maar daarna kwamen er weer allemaal mensen die er niet in wilden meegaan. Je bent dus iedere keer afhankelijk van kabinetten die te vroeg vallen. Iedere keer heb je net met iemand een band opgebouwd en dan zijn ze weer weg. Dan kun je weer opnieuw beginnen, ook met iemand die je eerst met de nek aankijkt. Dan moet je weer vertrouwen winnen. Dat is heel lastig allemaal. Bovendien is er op dit moment geen meerderheid voor het voorstel van mijzelf en van de Partij voor de Dieren. Dat weet mevrouw Bromet ook. Daarover kunnen we kort zijn. Er is geen meerderheid voor. Ik wacht dus op een nieuwe samenstelling.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik vind het altijd een genot om met de heer Graus in een debat te zitten vanwege het vuur en de passie die hij toont voor dierenwelzijn. Ere wie ere toekomt, we weten allemaal dat de heer Graus daar inderdaad dagelijks mee bezig is. Maar in het hele gepassioneerde antwoord aan mevrouw Bromet hoor ik niet of het wetsvoorstel er nou wel of niet komt. Dat is me nu nog minder duidelijk geworden. Aan de ene kant zegt de heer Graus "ik ben ermee bezig", aan de andere kant zegt hij "ik heb er geen zin in want niemand wil mee". Komt het of komt het niet? Dat is wel interessant.

De heer **Graus** (PVV):

Kijk, het ligt er gewoon, hè. De Partij voor de Dieren en wij apart, en meneer De Groot van D66 wilde ook aan boord. Alles ligt gewoon klaar. Er zijn hier ook mensen van Bureau Wetgeving; dat zijn hartstikke intelligente mensen, allemaal ter zake deskundige mensen die ons daarmee hebben geholpen. Dus alles ligt al jaren klaar. Het is ook heel eenvoudig, hè? Het is een hele eenvoudige korte wet, een heel eenvoudig wetsvoorstel, maar ik ben ermee gaan leuren en lobbyen bij diverse partijen. Als die dan zeggen "dat gaan we niet steunen", dan houdt het gewoon op. Ik doe niet mee met zaken doen voor de bühne. Ik doe daar niet aan mee. Dat doen heel veel mensen: ze gaan iets indienen, ze weten van tevoren dat het geen kans heeft op een meerderheid, maar ze gaan het doen voor de bühne, zo van: kijk eens wat ik allemaal heb gedaan. Ik doe daar niet aan mee. Ik wil van tevoren weten of ik op steun kan rekenen of niet. Alles ligt klaar. Misschien wil mevrouw Van der Plas nog wel meedoen?

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas, uw laatste interruptie.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik heb weleens voorstellen gezien waarvan ik dacht: dat gaan we nooit doen, dat is onzin. Maar dan kom je in een debat en dan komen er allemaal argumenten en dan gaan andere Kamerleden er ook wat aan doen of aan sleutelen en dan denk je uiteindelijk: nou, eigenlijk is een wet op deze manier best wel goed. Dus ik zou het jammer vinden als een initiatief om iets te veranderen in de Grondwet ... We zijn hier wetgever, we kunnen dit gewoon doen. Even los van de vraag of ik ervoor of ertegen zou stemmen, het feit dat je dat kan doen als Kamerlid is een heel mooi iets. Dan vind ik het jammer dat de heer Graus zegt: ik ga het niet doen want er is nu geen meerderheid voor. Misschien krijgt u in het debat wel een meerderheid. Zo werkt dat hier.

De heer **Graus** (PVV):

Ik heb zelfs de hele tijd een oud-jurist van de Dierenbescherming erbij gevraagd in mijn team. We hebben Janneke Vink, een autoriteit op het gebied van rechten voor dieren, gehoord. We hebben bij ons in de fractie hele sessies gehouden op de fractiezolder. Dat was nog in het vorige gebouw. We hebben allemaal mensen geraadpleegd. Het is perfect voorbereid door alle ter zake deskundigen die er in Nederland bestaan. Het probleem is dat er geen meerderheid is. De Partij voor de Dieren weet dat ook. Ik ben er toen met meneer Wassenberg samen aan begonnen. Hij is ook een Limburgse vriend van mij. We hebben dat samen perfect voorbereid. Hij is ook nog een hele goede bioloog. Ik heb allemaal mensen in moeten vliegen, want ik ben maar een klompenboer. Ik ben geen jurist en ik ben geen bioloog. Ik ben maar een eenvoudige klompenboer uit Heerlen. We hebben ons laten informeren en die wet zit goed in elkaar, maar het probleem is dat hij het in deze Kamersamenstelling niet gaat redden. Waarom gaan we dan een heel ambtelijk apparaat, wat teringveel geld kost ... Ook laatst met die zinloze motie: ik was net in het zuiden toen ik weer kon terugrijden. Dat zijn allemaal van die zinloze dingen voor zo'n Flach, met alle respect, maar jongens, kom op: waar zijn we hier toch mee bezig, man? De hele wereld staat in de fik. Er worden allemaal dieren om zeep geholpen onder nare omstandigheden en voor dat soort zinloze dingen is er wél altijd tijd en geld. Ik wil niet geld verkwanselen als ik van tevoren weet dat het niet gaat gebeuren.

We willen inderdaad rechten voor de dieren, net zoals bij wilsonbekwamen, bijvoorbeeld verstandelijk gehandicapten. Dat is altijd heel flauw, want dan wordt er gezegd: ja, maar een dier kan niet aan plichten voldoen. Dat vind ik zo flauw. Een wilsonbekwaam kind of een geestelijk gehandicapte kan ook niet aan plichten voldoen, maar die heeft ook grondrechten. Waarom zou een dier die niet hebben? We zijn zo arrogant in hoe wij over dieren denken. Ik heb intens veel respect voor dieren. Ik zeg het heel eerlijk: door alles wat mij is overkomen, ook hier in de Kamer twintig jaar lang, ga ik iedere dag alleen nog maar meer van dieren houden, iedere dag meer. Ik ga me ooit terugtrekken met dieren, net als Brigitte Bardot, en dan wil ik niemand meer zien. Dat ga ik doen. En dan ga ik ook alleen nog maar dieren opvangen, wat ik zo goed kan. Ik houd van dieren en ik wil ze rechten gunnen. Het zijn mijn beste vrienden. Zij zijn altijd mijn beste familie geweest. Ik vind dat die dieren het recht hebben om te worden verankerd in de grondrechten. Daar kan niemand tegen zijn die het hart op de goede plaats heeft.

De **voorzitter**:

Meneer Graus, dank u wel. Misschien kunt u langzaam naar het vervolgen van uw termijn.

De heer **Graus** (PVV):

Hoelang heb ik nog, mevrouw de voorzitter?

De **voorzitter**:

U heeft nog tweeënhalve minuut.

De heer **Graus** (PVV):

Oké, dan zal ik even heel vlug beginnen.

We willen dus uitfasering van al die dierenvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen.

Daarover zijn moties geweest, van ons en van de Partij van de Dieren. Die zijn aangenomen.

We willen een showverbod van dieren waarvoor een fokverbod geldt. De kortsnuiten hebben we kunnen uitfasen, maar nu moet er ook een showverbod komen. Ik had daar ook nog graag een reactie op gehad.

Dan wil ik naar een importverbod. Ik weet dat de fastfashionmerken, dus ook al die Chinese zaken waar ik nooit iets zal bestellen, in de kleding steeds vaker veren gebruiken van struisvogels die onverdoofd en levend geplukt worden. Dat kan niet, zeg ik tegen de staatssecretaris via de voorzitter. Dat kan niet. Dat moeten we niet toestaan. Wij willen hier ook niet dat dieren levend geplukt worden, bijvoorbeeld eendjes en konijntjes. Dat willen we allemaal niet. Ook met angora hebben we ertegen gepleit. Nu vind ik dat er ook een importverbod moet komen van dieren die levend worden geplukt, wáár het ook gebeurt. Ik hoor graag een reactie.

Ik heb nog een vraag. De Stichting Dieren in Rampen en het Expertisecentrum Genetica Diergeneeskunde van dokter Hille Fieten, ook zo'n wereldwijd bekende autoriteit, moeten blijven voortbestaan. Daar kunnen heel veel hoge veterinaire kosten en verdriet voor baasjes mee worden voorkomen.

Dan de Stichting ReddingsTeam Zeedieren. Daarin zijn zelfs nog politiemannen actief, jongens van het front. Het team moet deel uitmaken van het Zeehondenakkoord. We willen daarnaast dat de wachttijd van 24 uur naar maximaal 8 uur gaat. Het gaat helemaal niet goed met de zeehond, met sommige zeehonden wel, de grijze, maar met de gewone zeehond niet. We willen dat er in de crèche een opvang voor komt. In Iran is Lenie 't Hart nu actief en daar zorgen ze beter voor de zeehonden dan hier bij ons. Jongens, waar zijn we mee bezig? Als ze ons dadelijk in een kamelenland nog voorbijgaan, dan gaat het niet goed met ons land, hè? De zeehond is de ambassadeur van onze Waddenzee.

Dan kom ik bij het laatste en dan moet ik de rest maar bij de begrotingsbehandeling doen. Ik kom bij de hond Storm. Er is weer zo'n dikkop in beslag genomen, zo'n stafford. Ik duik daar vaak op, want het is dierenracisme. Ik heb zelf een labradorretriever. Als die bijt, is er niks aan de hand. Dat geldt ook voor een golden retriever. Die zijn ook heel vaak bij bijtincidenten betrokken. Maar zodra zo'n dikkop, zo'n stafford, bijt, wordt hij direct in beslag genomen. Dan gaat hij direct in zo'n dodencel of in zo'n naar LASER-asiel. Ik zal de staatssecretaris bilateraal alle gegevens geven over Storm. Die hond moet vrijkomen. Ik wil dat dat gebeurt en ik wil dat hij naar het bijtincidentencentrum gaat van Maartje Olfers in Tilburg. Laten ze daar die hond eens bekijken en zien hoe lief hij is. Ik wil dat hij uit die cel komt en dat hij niet geëuthanaseerd wordt. Ik heb zo veel dieren geëuthanaseerd zien worden waarmee niets aan de hand is.

Ik wil nog één ding zeggen. Ik was bij het bijtincidentencentrum. Ik zat te knuffelen met een stafford. Toen zeiden ze: nee, kijk uit, kijk uit, die heeft gebeten! Ik was met dat dier aan het knuffelen. Er was niks aan de hand. Ik heb hem geprobeerd via RVO naar mijn gezin te krijgen. RVO heeft me daarmee genaaid. Ik heb een toezegging gehad dat het dier niet geëuthanaseerd zou worden, maar ze hebben het wél gedaan. Ik ben daar zo pissig over. Dat dier had bij mij een fijn leven gehad. Dat dier beet niet naar mij. Het hangt vaak van de baasjes af en die moeten aangepakt worden. Mijn vader heeft een

dobermann in huis gehad, die had in drie, vier gezinnen gezeten, en bij ons is het de liefste hond geweest. Dus hoe kan dat nu? Hoe kan het dat die honden mij niet bijten en mij niet aanvallen? Hoe kan dat? Het ligt aan de mensen. Pak de mensen aan en zorg dat Storm vrijkomt. Er is ook nog een advocaat mee bezig, maar de staatssecretaris kan ervoor zorgen dat het dier in ieder geval niet geëuthanaseerd wordt, zodat alle testen kunnen worden doorstaan bij Maartje Olfers in het bijt-wondencentrum in Tilburg.

Ja, ze heeft er nog een. Stelt u de vraag maar, mevrouw van de VVD, dan heb ik nog even wat meer spreektijd.

De voorzitter:

Mevrouw Den Hollander is echt ... en meneer Graus is eigenlijk ruim door zijn tijd heen. Ik kijk even in de richting van de staatssecretaris en de minister. Is twintig minuten voldoende? Zullen we 11.25 uur zeggen? Ik schors tot 11.25 uur.

De vergadering wordt van 11.05 uur tot 11.28 uur geschorst.

De voorzitter:

Nog niet alle leden van de commissie zitten, maar we gaan wel alvast beginnen, want het is inmiddels 11.28 uur. Dat betekent dat we gaan beginnen aan de eerste termijn van de zijde van het kabinet. We gaan deze ronde proberen te werken met de 30 secondenregel. Dat betekent dat iedereen vier interrupties heeft. Interrupties van boven de 30 seconden tellen dubbel, interrupties onder de 30 seconden zijn gratis. We beginnen eerst met de vragen aan de minister. Die zal zij beantwoorden en als ze klaar is, zal zij vertrekken, zodat ze weer ander werk kan gaan doen. Houdt u daar dus rekening mee bij het plaatsen van uw interrupties. Ik geef het woord aan de minister.

Minister Letschert:

Dank u wel, mevrouw de voorzitter. Geachte Kamerleden, best publiek, fijn dat ik hier vandaag voor de eerste keer bij deze levendige commissie mag zijn. Ik wil eigenlijk best blijven, want ik wil de antwoorden ook wel horen, maar ik ga toch weer richting het ministerie.

Voorzitter. Laat ik beginnen met het volgende. Ook ik en ook mijn ministerie willen zo min mogelijk, en het liefst helemaal geen, dierproeven. Binnen de transitie is het onderzoek met apen volgens mij nog een extra ingewikkeld onderwerp, met hele grote ethische dilemma's. De onafhankelijke onderzoekscommissie — ik heb het rapport vandaag ook meegenomen — heeft na een brede analyse een vrij genuanceerd rapport opgesteld, volgens mij. Toen ik hier in februari binnenkwam ben ik me verder in dit onderwerp gaan verdiepen en ben ik me uiteraard ook gaan inlezen in dat onderzoeksrapport. Het kabinet heeft op basis van dat rapport haar keuzes gemaakt. Ik kijk hierbij vooral naar de wetenschap en wat de wetenschap mij daarin voor handvatten geeft om de politieke en beleidskeuzes te maken.

Het BPRC heeft een toonaangevende onderzoeksfaciliteit met hoge welzijnsstandaarden, waarvan er in Europa maar een paar zijn. De minister van VWS kijkt daarbij naar de volksgezondheid en het belang voor patiënten. De staatssecretaris van LNV, hier naast mij, kijkt naar het dierenwelzijn en de transitie, die hele belangrijke transitie, naar proefdiervrije innovatie. We zien dat de huidige proefdiervrije onderzoeksmethoden, de zogeheten NAMs, nog niet toereikend zijn. Dat bleek ook uit

het rondetafelgesprek waarbij een aantal van u ook aanwezig was. Ik kom daar dadelijk nog even op terug.

Het volgende wordt altijd getoetst. Onderzoek met apen wordt alleen gedaan als er geen alternatief is. Ik ben zelf op werkbezoek gegaan bij het BPRC om me te laten informeren over hoe dat werkt in het voortraject voordat er toestemming wordt gegeven om uiteindelijk dat onderzoek op apen te doen. Voor mij is heel erg belangrijk dat we aan die transitie blijven werken en samenwerken met elkaar en ook met de bewindspersonen die ik net noemde. Ik weet dat collega Erkens met heel veel inzet werkt aan die transitie, onder andere met het Groeifondsproject Ombion.

Afgelopen maandag had ik de directeur van het grote consortium op bezoek om met haar te praten over waar zij staat bij de doorontwikkeling van die transitie en om me te laten informeren en te bekijken hoe snel de transitie gaat en wat daarvoor nodig is, in het licht van alle verantwoordelijkheden die de verschillende partijen daarin hebben. Dat zijn niet alleen de wetenschappers. Dat zijn ook de zogeheten regelgevende instanties, het zijn de onderwijsopleidingen, dat is de industrie. Zij komen allemaal samen in dat hele mooie grote Ombionproject. De Rijksoverheid steekt daar 124 miljoen in om te zorgen dat we daar echt de voorloper in gaan worden. Ik ben heel blij dat we dat traject vanuit het Groeifonds gestart zijn.

Daarnaast werkt VWS met het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen aan het versnellen van de validatie van de proefdiervrije innovaties, onder andere voor het regulatorisch onderzoek. Dat is cruciaal als onderdeel van de versnelling. Ik heb zelf met het BPRC afgesproken dat zij een steeds groter deel van hun subsidie moeten gaan besteden aan de ontwikkeling en de validatie van proefdiervrije modellen. In 2030 praten we dan over 30% van de subsidie die zij krijgen. Dat is een bedrag van ongeveer 4,1 miljoen. Zij moeten daarbij vooral ook de samenwerking opzoeken met de wetenschapsgebieden en onderzoeksgroepen die daar de expertise in hebben. Uiteindelijk is er al heel veel kennis. De samenwerking met deze partijen versterken en verdiepen, is een hele belangrijke opdracht voor het BPRC naar de toekomst toe. Ik begreep van de voorzitter van Ombion, die ook in de adviesraad zit van het BPRC, dat er gesprekken over lopen. Ik zal daar zelf ook op blijven toezien in het vervolg.

Dan wil ik graag ingaan op de vragen die lid Kostić mij stelde en die zij ook heeft verwoord in het ingediende amendement. Laat ik allereerst het volgende zeggen. Ik waardeer het enorm dat u, ook in het licht van discussies in het verleden, opnieuw kijkt naar wat dan wel mogelijk zou zijn voor het kabinet. U noemde het zelf de middenweg, geloof ik. Waar de complexiteit in zit, ook voor mij als minister die de wetenschap vertegenwoordigt, is dat ik niet op de stoel van de wetenschappers wil gaan zitten. Het is een beetje de complexiteit die ook door D66 werd verwoord.

Als ik kijk naar uw amendement en met name naar de financiële kant van het amendement, dan heb ik wel een grote zorg rond het op dit moment nog meer oormerken van de subsidiemiddelen naar proefdiervrij onderzoek. De zorg is dat we op dit moment nog niet voldoende wetenschappelijke evidence hebben om die versnelling op deze manier te gaan sturen. Ook dit onderzoek geeft daar nog niet voldoende grondslag voor. En dan zie ik een situatie waarin wat u voorstelt rondom die financiële kant, heel erg de exploitatie van het BPRC gaat raken. De subsidie die wij geven is namelijk juist bedoeld voor het in stand houden van de fokkolonie, de huisvesting, het

verzorgen van de kolonie volgens de hoogste dierenwelzijnstandaarden — ik heb daarop ook echt doorgevraagd, net zoals het lid van het CDA toen u op bezoek was — en ook een actieve onderzoekscapaciteit met de bijbehorende voorzieningen. Als een forser oplopend deel van de exploitatiesubsidie wordt geormerkt, zoals uw amendement voorstelt, ontstaat er een groot gat in de exploitatie, dat niet is te dichten zonder extra overheidssubsidie of zonder externe subsidie te vinden, die vaak geen exploitatiekosten dekt. Het gaat toch vaak over onderzoekslijnen die gefinancierd worden en niet over de kosten die wij met de subsidie dekken. Het gevolg is dan ook dat het BPRC rond het jaar 2028 de fokkolonie moet afbouwen of moet wegdoen en het onderzoek met apen uiteindelijk in 2030 zal beëindigen.

Waar ons verschil van inzicht in zit, is dat dat voor ons te vroeg is. Wij denken echt dat het te vroeg is om nu te zeggen dat we de weg opgaan zoals u die in uw amendement bepleit.

Dan wil ik ook graag ingaan op de door u voorgestelde evaluatie. U vraagt, zeg ik via de voorzitter, met een evaluatie iets aan te tonen wat methodologisch gezien wel heel erg complex is. Het amendement stelt voor om na twee jaar te evalueren of een verdere verschuiving van het belastinggeld de volksgezondheid in gevaar brengt. We weten dat het BPRC vooral dat fundamentele preklinische onderzoek doet. Over het algemeen geldt bij dit type onderzoek dat de resultaten pas veel later zichtbaar worden in concrete gezondheidstoepassingen. Ook is het een onderdeel van een hele keten aan kennis die wordt vergaard. Je ziet nu ook dat het onderzoek op apen samen met het onderzoek via de NAM-modellen soms hand in hand gaan en elkaar helpen om de NAM-ontwikkelingen verder te stimuleren. Het is dus een hele ingewikkelde evaluatie die u vraagt, die, wat mij betreft, ook een onbetrouwbare uitkomst gaat geven.

Wat ik wel ga doen en wat ik ook al aan het doen ben, is het volgende. Ik heb ZonMw, de onderzoeksfinancier van het zorgonderzoek en de medische wetenschap, gevraagd om de komende jaren te laten onderzoeken op welke wijze het onderzoek met niet-humane primaten heeft bijgedragen aan de voortgang in de biomedische wetenschappen en wat de relevantie is voor het ontwikkelen en testen van behandelingen. Dat is ook precies het dilemma dat in dit rapport wordt geschetst: we hebben daar eigenlijk niet voldoende grip op. De consensus binnen de wetenschap is daarover ook niet voorhanden. Het is belangrijk om over een lange periode te kijken, omdat de verschillende stappen in onderzoek, namelijk van fundamenteel onderzoek tot toepassing, een aantal jaren zal gaan vergen. Voor mij is belangrijk dat dit onderzoek een van de bouwstenen gaat zijn voor de commissie die zich in 2030 gaat buigen over de vragen die we in dit onderzoek hebben gesteld en waar we dan staan. Waar staan we in de doorontwikkeling van de proefdiervrije innovatie en transitie? Waar staan we ten aanzien van het onderzoek waarover ik u net vertelde? Dan moeten we opnieuw de peilstok erin steken. Ik merk aan alle Kamerleden, en dat geldt ook voor mijzelf, dat we het liefst zo snel mogelijk naar een proefdiervrije wereld zouden willen gaan.

De voorzitter:

Dank u wel. U heeft een interruptie van mevrouw Vellinga-Beemsterboer.

Mevrouw Vellinga-Beemsterboer (D66):

Ik wilde een interruptie plaatsen en toen gaf de minister toch nog verder antwoord. Ik stel de vraag toch. We stellen nu 30% als doel. Is het dan de verwachting dat, naast de

exploitatiekosten, dit percentage nog wel verder gaat oplopen? Kan de minister al iets zeggen over welke verwachtingen en perspectieven er zijn?

Minister **Letschert**:

Voor de komende jaren zetten we het oormerk op de 30%. We krijgen in het begin van het nieuwe jaar een nieuw onderzoeksprogramma of ambitieprogramma van het BPRC. Dat zal ik met uw Kamer delen. Daarnaast zetten we in op het onderzoeksprogramma bij ZonMw. De staatssecretaris, maar ook ik vanuit mijn verantwoordelijkheid voor het BPRC, zal in de gaten houden wat er gebeurt in het Ombion. Wat voor type resultaten zien we daaruit komen, ook in het licht van het hele ecosysteem dat daar wordt gecreëerd? Nogmaals, dat gaat niet alleen over de wetenschappelijke kennis. Het gaat ook over hoe we ervoor zorgen dat kennis rond dierproefvrij onderzoek in onderwijscurricula komt, want de jongere generaties moeten daarmee worden opgevoed voor wanneer zij zelf uiteindelijk wetenschapper gaan worden. Het gaat ook over de regulatoire kant, want als wij niet zorgen dat men klaar is om in de validatie deze toepassingen op de markt te krijgen binnen de industrie, dan blijven we allemaal naar elkaar kijken en gaat het niet genoeg parallel dezelfde kant op. Ik kan hier dus wel een verwachting en inschatting geven, maar die is dan gebaseerd op een aantal onderdelen in de bouwstenen die we bij elkaar moeten hebben. 2030 is daar voor mij een heel belangrijk jaartal in.

De **voorzitter**:

Eerst geef ik het woord aan mevrouw Den Hollander, dan aan het lid Kostić.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

We zitten hier natuurlijk niet bij de OCW-begroting, maar ik denk wel dat het belangrijk is dat we een advies kunnen meegeven aan onze OCW-collega's. Kan ik uit de woorden van de minister opmaken dat het amendement straks hoogstwaarschijnlijk de appreciatie "ontraden" zal krijgen?

Minister **Letschert**:

Ik heb net beargumenteerd hoe we kijken naar zowel de financiële kant als de evaluatieve kant van het amendement, en wat ik daar tegenover zet vanuit de wens van het kabinet. Ik denk dat het zuiverder is dat ik het amendement beoordeel op het moment dat we in het debat staan, maar ik hoop ook dat u hoort dat ik een aantal argumenten heb gegeven die wel een bepaalde richting geven.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

De minister erkende net dat het eigenlijk twijfelachtig is wat de apenproeven echt opleveren. Dat hebben we ook van wetenschappers gehoord. Ik hoor de minister niet over de potentie die er is om die 13 miljoen belastinggeld — daar gaat het om — over een aantal jaar juist te investeren in alternatieven. Hoe kijkt de minister daartegen aan?

Minister **Letschert**:

Ik denk dat het goed is dat we als overheid hebben gezegd: we gaan 124 miljoen in het Ombion investeren, dat als opdracht heeft om in het hele ecosysteem de weg naar de dierproefvrije wereld mogelijk te maken. Dat is best wel een fors bedrag. Het is een incidenteel bedrag — daar ben ik me heel erg van bewust — maar het komt wel net in de juiste periode. Elk Groeifondsproject moet namelijk als een van de criteria laten zien dat het daarna structureel doorgaat. Dus alle partijen in dat ecosysteem die zich hebben

gecommitteerd aan de Groeifondssubsidie moeten in de evaluatie van hun eindtraject laten zien dat het een structureel ingebed consortium is. Dat betekent dat ik daar heel veel vertrouwen in heb. Dat betekent ook dat nu die 13 miljoen met de oormerking die we hebben gegeven voor het BPRC eigenlijk allemaal dezelfde kant op gaan werken.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dit horen wij al jaren. Nu wordt de deadline weer naar 2030 verschoven met de woorden: dat zien we dan wel. Het NCad zegt dat het aantal dierproeven in het algemeen juist zal stijgen als we dit beleid doorzetten. De Kamer is al jaren ongeduldig. Er zijn allemaal moties ingediend maar die zijn opzijgezet. Ik vraag de minister nadrukkelijk of ze ervoor openstaat de prikkel richting het BPRC te verstevigen en serieus naar het amendement te kijken.

Minister **Letschert**:

Volgens mij is er wel iets veranderd met een aantal jaar geleden. Toen hadden we dat Ombionprogramma nog niet. Nogmaals, ik vind het heel mooi aan dat consortium dat daar niet alleen wetenschappers aan tafel zitten, maar ook de industrie, de regelgevende instanties en eigenlijk ook de onderwijskant, zo heb ik mij maandag laten vertellen. Uiteindelijk moet in de hele transitie iedere partij zijn of haar verantwoordelijkheid nemen. Dat is wel anders dan in het verleden. Ik denk dat u de intentie van dit kabinet wel ziet, juist met de middelen die daaraan zijn toegekend, om de weg naar die proefdiervrije onderzoekswereld mogelijk te maken. Ik denk dat wij een verschil van inzicht hebben als het gaat over de snelheid waarmee je nu het BPRC zou moeten afschalen. Het BPRC krijgt daarnaast ook het oormerk van 30%, best een groot deel van zijn budget. Eerlijk gezegd is dit ook geen heel groot budget voor zo'n gerenommeerd toonaangevend onderzoeksinstituut. Nu zeggen dat 30% van de subsidie moet worden gewijd aan het doorontwikkelen van de NAMs, betekent een heel andere expertise en een ander type mensen. Dat is echt een verschuiving van wat ze deden. Ik vind dat we daar een hele grote stap aan het zetten zijn en heel veel vragen van het BPRC.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Ik twijfel niet aan de intenties van het kabinet. Daar ligt het niet aan, maar het gaat ook om wat wetenschappers uit het veld zeggen. Die zeggen dat de investering van 30 miljoen over een paar jaar verschuiven naar de alternatieven juist heel veel kansen biedt voor onderwijs, voor medische zorg en doorbraken. Daar wil ik graag een reflectie van de minister op.

Minister **Letschert**:

In het begin, in mijn inleiding, zei ik dat er zeker wetenschappers zijn die dat bepleiten. Er zijn ook wetenschappers die zeggen dat het te snel gaat om het nu al bij het BPRC te verschuiven. Dat werd ook gezegd bij de rondetafel. Professor Clevers gaf aan dat het echt parallel moet. Nogmaals, met die investeringen in Ombion en alle expertise die daaromheen wordt vergaard, ook in de internationale samenwerkingen, hebben we de versnelling ingezet. Dit wetenschapsgebied speelt namelijk niet alleen in Nederland. We verschillen kennelijk over de temporisering. Dit prachtige, vrij dikke onderzoek laat zien dat er geen volledige consensus is. Ik ben het eens met D66; ik ga niet op de stoel zitten van de wetenschapper. Ik heb uiteindelijk deze keuze gemaakt. U kunt mij scherp houden op onze inzet om wat er in Ombion gebeurt, goed te blijven volgen, ook na de verduurzaming van het consortium en de uitkomsten daarvan. Ik denk dat wij met elkaar

optrekken, ook als je kijkt naar de adviezen van de commissie NCad — ik moet even naar de afkortingen kijken — rondom de verantwoordelijkheid van de verschillende partijen hierin. Als we allemaal langs elkaar heen blijven werken gaat die versnelling niet snel genoeg. Ik moet daar een verantwoordelijkheid nemen en ik denk dat ik dat nu doe met die 30%. De staatssecretaris moet de verantwoordelijkheid nemen rondom al die regulatoire instanties en hetzelfde geldt voor de collega bij VWS. Daar mag u ons scherp op houden.

De heer **Graus** (PVV):

Wij hebben al eerder gevraagd om een nationaal coördinator voor de transitiegeleide proefdiervrije innovaties, ook als hoofd van een expertisecentrum in dezen. Ik wilde ook — daar kan deze minister voor zorgen; dan hoeft ze niet naar de staatssecretaris te kijken — dat er meer geld gaat naar de transitie proefdiervrije innovaties. Met Frank Wassenberg van de Partij voor de Dieren hebben we gezegd: als er geld vrijkomt, moet dat allemaal naar de transitie proefdiervrije innovaties gaan.

Er moet ook een verplichting komen dat dit onderdeel gaat uitmaken van de opleidingen. Onbekend maakt immers onbemind. Dat merk je. Jongeren krijgen het niet mee bij de opleiding. We willen raadpleging van databanken en ter zake deskundigen. We willen dat allemaal verplicht hebben, los van het ethische verhaal. We willen gewoon echt geen dierproeven. Het merendeel van de bevolking staat achter ons. We hebben een parlementaire democratie, dus we willen af van die dierproeven.

Minister **Letschert**:

Ik denk dat wij dat allemaal delen; ook uw passie en uw inzet daarin is bewonderingswaardig. Ik heb net uitgelegd wat Ombion doet. Ombion is niet vanuit een vacuüm ontstaan. Ombion is ontstaan vanuit bestaande expertise die we op onze Nederlandse universiteiten en umc's hebben. Daar is al heel veel onderzoek richting dierproefvrije transitie en innovaties gedaan. Die hebben zich gebundeld in dat consortium waar al die andere partijen mee aan tafel zitten. Dat is ook om richting industrie een verhaal te maken. Dat is wat de groei van de projecten beoogt. Ik denk dat we echt heel veel aan het doen zijn en dat de inzet van de universiteiten en umc's is om de middelen die we aan hen toekennen, daarop in te zetten. Zij hebben ook jonge generaties in huis die dat vragen van de instellingsbesturen. Dat is heel mooi en dat moeten we blijven bevorderen.

In zo'n consortium van Ombion zit bijvoorbeeld de onderwijspoot. As we speak wordt die ontwikkeld. Maandag heb ik daarover met de directeur gesproken. Dat is echt een heel belangrijk element in het hele systeem om dat uiteindelijk naar een structurele transitie — maar dan is het geen transitie meer — dus naar de nieuwe situatie te krijgen.

De heer **Graus** (PVV):

Is de minister bereid toe te zeggen dat er een nationaal coördinator komt die in de toekomst vanzelf deel gaat uitmaken van zo'n expertisecentrum dat er gaat komen?

Minister **Letschert**:

Ik geloof daar eigenlijk niet zo in, want uiteindelijk wil je dat die expertise in alle biomedische onderzoeksgroepen, umc's, universiteiten aanwezig is en niet in één expertisecentrum. We willen dat het structureel wordt. Ik geloof niet in dat eindplaatje dat u schetst. De commissaris die daar nu op gaat sturen, is voor mij op dit moment geen

toegevoegde waarde. De kernspelers die ik de afgelopen maanden heb ontmoet, onder anderen zo'n enorm bevlogen directeur van Ombion die ik maandag mocht ontmoeten, zijn keihard aan het werk. Volgens mij zitten die niet echt te wachten op iemand daarboven die dan nog eens wat gaat coördineren. Op dit moment heb ik daar geen aanleiding toe.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Letschert:

Dan had ik nog een vraag van mevrouw Vellinga over de streefbeelden. Zij vroeg of ik bereid ben per onderzoeksveld met de onderzoekers zelf een streefbeeld op te stellen. We hebben de Nederlandse Commissie Dierproeven, de NCad. Die heeft in het nieuwste transitieadvies aangegeven dat de streefbeelden een heel waardevol instrument zijn. Die stimuleren namelijk discussie, bewustwording en beweging in onderzoeksdomeinen. Maar men zegt ook dat het eigenlijk te vrijblijvend is zoals ze nu worden ontwikkeld. Ze geven ook aan dat de streefbeelden meer effect zouden en moeten kunnen hebben als het eigenaarschap, de implementatieplannen en de monitoring scherper worden vastgesteld. Met mijn collega heb ik begrepen dat het NCad op korte termijn een vervolg gaat geven in de vorm van een leidraad voor hoe die streefbeelden eruit moeten zien. Daar hoort het commitment bij van de verschillende partijen die daarbij zijn betrokken. We hebben afgesproken het advies van hen af te wachten. Dat hebben ze immers aangekondigd. Dan kan er bij het opstellen van de nieuwe streefbeelden gerichtere aandacht komen voor mandaat, implementatie en monitoring. Anders hebben we er nog te weinig aan.

Mevrouw Vellinga-Beemsterboer (D66):

Op het moment dat dat advies er is, is de minister dan ook bereid om dat met de Kamer te delen en wellicht met een brief namens de minister en de staatssecretaris te komen?

Minister Letschert:

Ik kijk even naar rechts. Ja, daartoe zijn we zeker bereid.

Mevrouw Den Hollander (VVD):

Ik had nog een vraag gesteld over wettelijke en beleidsmatige belemmeringen voor het gebruik van menselijke materialen. Dat heeft met AVG en dergelijke te maken. Ik weet niet of die vraag bij de minister hoort of bij de staatssecretaris. Omdat de minister zo meteen weggaat, wil ik die vraag niet onbeantwoord laten.

De voorzitter:

De staatssecretaris beantwoordt die vraag zo voor u.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Is er binnen het ministerie genoeg aandacht voor de roadmap waarin internationale afstemming binnen de EU is om gefaseerd en op een verantwoorde manier minder dierproeven te doen? Kan er misschien een voortrekkersgroep of een coördinatiestructuur komen zodat de Nederlandse inzet echt duidelijk en gestructureerd binnen Europa kan worden besproken?

Minister Letschert:

Soms overvraagt u mij, maar gelukkig heb ik een rechtstreekse lijn van rechts nu. Ik begrijp dat wij daarin al voortrekker zijn, ook om die roadmap verder naar voren te drukken. Dat loopt via mijn collega staatssecretaris en dat ministerie.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Maar er zijn wel wat zorgen over. Daarom wil ik graag het belang daarvan benadrukken. Misschien kan de staatssecretaris er straks wat verder op ingaan.

De **voorzitter**:

Dat gaat hij doen, hoor ik.

Minister **Letschert**:

Dan heb ik daarmee nog net niet alles beantwoord, geloof ik.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

De minister zegt dat er wetenschappers zijn die het een goed idee vinden om belastinggeld geleidelijk naar alternatieven te verschuiven en wetenschappers die dat niet zo'n goed idee vinden. Ik heb net aangehaald dat precies diezelfde discussie speelde rond mensapen. Toen waren er ook wetenschappers die zeiden dat het allemaal niet goed zou komen. Toen heeft de politiek toch gezegd: we doen het. En het is goed gekomen. Dus nogmaals mijn vraag met de "het kan wel-mentaliteit": waarom zegt de minister: het kan niet?

Minister **Letschert**:

Nogmaals: nog niet, omdat ik nu nog niet wettelijk overtuigend evidence heb om nu die keuze te maken. Dat is mijn antwoord.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Zo blijven we nog tientallen jaren achter de feiten aanlopen. Daar zit mijn zorg. Er is nu geen evidence dat die apenproeven zo fundamenteel zijn. Dat heeft de minister net erkend. Nogmaals, vanwaar die afweging dan?

Minister **Letschert**:

Ik kan die afweging nu maken, omdat ik ook zie dat wij als kabinet investeren in de transitie naar die proefdiervrije wereld. Ik was natuurlijk niet bij de debatten in het verleden, maar als ik nu kijk wat we met dat Ombionconsortium met elkaar neerzetten met als oogmerk een duurzame transitie en een duurzaam consortium met verantwoordelijkheden van al die partijen ... Nogmaals, Groeifondsgeld is geen mbo-subsidie. Dat is een subsidie waarmee je moet laten zien dat de incidentele investering structureel het verdienvermogen van Nederland positief beïnvloedt. Dat betekent ook dat je meteen die hele stap naar de industrie moet maken die daaromheen een businessmodel gaat creëren om mee te investeren in de dierproefvrije wereld. Daar hoort aan de kant van het moduleren de wetenschapskant bij, de NAM-ontwikkeling. Daar horen de onderwijspoot, de industrie en de regelgevende instanties bij. Als we dat niet al hadden — ik stap daar nu in — had ik dat waarschijnlijk zelf mede geïnitieerd. Ik ben heel blij dat dat nu loopt en dat daar mensen zitten die samen met het BPRC gaan investeren in die weg. Dat wil ik toch echt zeggen. Ik heb daar nu meer vertrouwen in dan wellicht een paar jaar geleden.

De **voorzitter**:

Tot slot, lid Kostić.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Tot slot. Ik denk dat wij het nog gaan hebben over het amendement zelf. Ik vind het wel belangrijk dat het NCad al heeft geconcludeerd dat het niet de goede kant op gaat in de transitie als de politiek niet veel verdere stappen gaat nemen. We wachten al heel lang als Kamer, ondanks alle aangenomen moties. Het NTG heeft het ook laten zien: politiek, doe veel meer! Erkent de minister ten minste dat daar echt vanuit de politiek, vanuit de verantwoordelijkheid van de OCW-minister maar ook van de OCW-staatssecretaris op korte termijn actie moet komen om dit naar een hoger niveau te tillen? Mijn vierstappenplan heb ik al geschetst.

De **voorzitter**:

Tot slot de minister.

Minister **Letschert**:

Ik ga zeker naar uw vierstappenplan kijken. Als het gaat over onze afzonderlijke verantwoordelijkheden, dan ben ik het met u eens dat we veel meer met elkaar moeten afstemmen dat ze allemaal dezelfde kant op gaan en we elkaar er scherp op houden. Dat ben ik echt met u eens.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Bent u daarmee aan het einde gekomen van uw beantwoording? Ja? Ik heb één toezegging genoteerd. Die check ik even bij u.

U heeft toegezegd dat de leidraad over streefbeelden naar de Kamer komt als het NCad die heeft en die is afgerond, inclusief een kabinetsreactie.

Kunnen we daar al iets van een termijn op zetten?

Minister **Letschert**:

Het voorjaar.

De **voorzitter**:

Voorjaar 2027. Dat is nog steeds breed, maar dan hebben we in ieder geval iets van een richting. Dank u wel.

Dan wens ik u een hele fijne dag en dank ik u voor uw aanwezigheid in onze commissie en voor uw antwoorden.

Ik kijk ondertussen naar de staatssecretaris voor zijn beantwoording. Ik zie een aantal mapjes, dus wellicht heeft u een aantal blokjes voor ons.

Staatssecretaris **Erkens**:

Voorzitter. Ik twijfelde of ik de zeehondenvraag als laatste moet doen zodat de pers tot het einde moet blijven. Ik heb die vraag in het midden zitten. Ik begin met honden en katten. Ik vervolg met dierentuinen en het dolfinarium. Dan naar zeehonden. Dan ga ik verder in op proefdieren en ik eindig met overig, waarin al uw andere vragen zitten.

Voorzitter. Ik begin met honden en katten. Ik heb deze keer geen lange inleiding, maar ik

vind het mooi dat ik dit debat met de Kamer heb. Het geeft aan dat de Kamer en ook het kabinet belang hechten aan dierenwelzijn. Dat bleek ook uit alle interruptiedebatjes en alle afzonderlijke inbrengen.

Ik ga over naar de vragen. Ik kom eerst bij de vraag van het lid Kostić over wanneer de beleidsevaluatie van I&R Hond komt. Ik ben voornemens volgend jaar die beleidsevaluatie uit te voeren. Daar zal ik de dierenwelzijnsorganisaties bij betrekken. Dus: volgend jaar.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Wanneer ongeveer? Volgens mij zou die evaluatie dit jaar komen. Die is dus uitgesteld?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik kom iets later terug op het wanneer. Er zit in principe geen evaluatieplicht in de besluithouders, maar volgend jaar gaan we de evaluatie uitvoeren. We komen zo terug op wat volgend jaar betekent.

De **voorzitter**:

Ik zou wel willen voorstellen de interrupties even op te sparen tot het eind van dit blokje. Volgens mij valt het mee qua aantallen.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ga ik door? Ja? Dan de vraag of er een deadline komt voor het gebruik van stroomstoothalsbanden door de politie. Ja, die deadline komt er. Uit de evaluatie blijkt dat de uitzondering voor bijvoorbeeld Defensie niet meer nodig is. Er zijn enkele honden bij de politie waarvoor verlenging van de termijn heeft plaatsgevonden. Ik pas de AMvB er nu op aan en ik ga in overleg met de politie over een definitieve deadline om ermee te stoppen.

Dan de vraag voor welke schadelijke kenmerken bij honden en katten de staatssecretaris een houdverbod wil instellen en welke vijf kenmerken wat hem betreft prioriteit hebben. Vooralsnog ga ik het houdverbod niet uitbreiden. Ik volg in eerste instantie de Europese verordening welzijn en traceerbaarheid van honden en katten. Nederland heeft zich er trouwens uitgebreid voor ingezet om die voor elkaar te boksen. Die komt in 2030 met de schadelijke uiterlijke kenmerken waarmee niet gefokt mag worden. Voor fokkers van honden en katten met de kenmerken uit het BuRO-rapport geldt uiteraard al dat ze moeten voorkomen dat nakomelingen last krijgen van negatieve welzijnsconsequenties. Honden en katten die straks worden geïmporteerd uit de EU of derde landen moeten gefokt en gehouden worden in overeenstemming met de voorschriften uit die verordening in 2030. We wachten de effecten af van het Europese fokverbod voordat we die houdverboden introduceren.

Dan een vraag over het invoeren van het verbod op het bezit van stroomstoothalsbanden en het verzoek niet te wachten op het onderzoek naar een verkoopverbod. Ik begrijp die oproep. We moeten nu wel zeker weten dat de stroomhalsbanden nog grootschalig worden gebruikt ondanks het verbod. We hebben namelijk al een verbod op "verbruik" in Nederland. We moeten wel weten dat het iets toevoegt, ook met het oog op de handhaving. Een verbod op het bezit ervan is heel moeilijk te regelen omdat je dan noodzaak, geschiktheid en proportionaliteit moet aantonen voor zowel verkoop als bezit. Dit is vanwege alle beperkingen op de Europese

markt van wet- en regelgeving. Ik ben wel bereid er echt serieus naar te kijken wanneer blijkt dat dit een groot probleem blijft.

Voorzitter. Dan twee vragen over de verplichte praktijk- en theoriecursus. De vraag was om de verplichte praktijkcursus te laten gelden voor alle hondeneigenaren. Ik onderschrijf het belang van verantwoord hondenbezit. De Kamer gaf dat in meerdere inbrengen aan. We adviseren alle hondeneigenaren een praktijkcursus te volgen. Denk bijvoorbeeld aan een puppy- of gehoorzaamheidscursus. Bij de problematiek rondom bijtincidenten acht ik het voorkomen van zware en ernstige incidenten van primair belang. We leggen een extra verantwoordelijkheid bij houders van honden met kenmerken die een verhoogd risico geven op ernstige bijtincidenten. Daarom willen we voor die specifieke groep een gerichte praktijkcursus inrichten.

De VVD vroeg waarom de theoriecursus niet verplicht is ondanks eerdere communicatie daarover vanuit het vorige kabinet. Ik zie deze onlinecursus als een belangrijke bijdrage en die gaan we dus introduceren. We roepen iedereen op die onlinecursus te gaan doen. Ik vind het wel ingrijpend om die verplicht te stellen voor iedereen, met name omdat het deels een wassen neus zou zijn. Hoe ga ik immers handhaven of iemand online een verplichte cursus heeft gevolgd? En hoe ga ik checken of iemand niet gewoon de schermpjes heeft doorgeklikt? Het zou wat dat betreft in de praktijk vrij weinig verschil maken. We gaan deze cursus ontwikkelen en aanbieden, we gaan die onder de aandacht brengen en we roepen iedereen op die cursus te gebruiken. Alleen, in de praktijk zal het op hetzelfde neerkomen, of ik die nu verplicht of vrijwillig noem gezien de moeilijkheid met handhaving achter de voordeur. Daarnaast heb ik aangegeven dat we voor de houders van honden met een risico op ernstige bijtincidenten aanvullende maatregelen nemen.

Voorzitter. Dan vragen van het lid Beemsterboer over het afschieten van katten. Het is in eerste instantie aan provincies om te beoordelen of het afschieten van zwervkatten noodzakelijk en proportioneel is voor de bescherming van de biodiversiteit. Wanneer het gaat om het beheren van zwervkatten ten behoeve van weidevogelbeheer, wil ik er bij de provincie op aandringen — dat doen we ook in overleggen — dat ze dit uitsluitend overwegen in een veel breder pakket aan maatregelen, waaronder gebiedsinrichting, om dit zo veel mogelijk te voorkomen met elkaar. Daarnaast werken we vanuit het recht aan de chipplicht. Die halen we naar voren ten opzichte van het beleid vanuit Europa. Dit kan er namelijk op termijn voor zorgen dat veel katten die misschien uit huis zijn weggegaan, uiteindelijk bij hun baasje kunnen terugkeren. Dat lost niet het acute probleem op, maar dat gaat de komende jaren hopelijk wel zorgen voor een verlichting van het probleem.

Voorzitter. Dan de vraag van het lid Den Hollander over illegale handel in honden en de wijze waarop we die handel aanpakken. Dat doen we via de NVWA. Die heeft nu meerdere samenwerkingsafspraken gemaakt, onder andere met Marktplaats, die ook worden gebruikt bij toezicht. Ze moeten betalen voor een advertentie van dieren. Die kan hierdoor de betaalgegevens en de advertentiehistorie vorderen bij mogelijke overtredingen. Ook worden kopers voorgelicht over het welzijn en de wettelijke verplichtingen. De NVWA kan advertenties die niet voldoen aan wet- en regelgeving verwijderen op Marktplaats. Bij herhaaldelijke overtredingen kan ze overgaan tot verdere maatregelen. De NVWA heeft tot slot op regelmatige basis overleg met Marktplaats, waarbij besproken wordt welke aanvullende preventieve maatregelen nodig zijn. Moeilijk hieraan is dat de handel in gezelschapsdieren niet alleen in Nederland plaatsvindt maar

Europees. Daar gelden niet dezelfde regels voor het fokken van gezonde dieren en voor identificatie en registratie. We zijn daarom heel blij met de komst van de EU-verordening. Die gaat namelijk zorgen voor Europabrede traceerbaarheid. Die gaat eisen stellen aan de handel en de fokkerij en de tracering van dieren binnen de Europese Unie, maar dat betreft ook dieren die worden geïmporteerd van buitenaf. Veel praktijken die wij al langer in deze Kamer onwenselijk vinden, zullen daarmee verboden worden in de hele Europese Unie. Dit kan de toezichthouders in Nederland en andere landen helpen om samen met andere lidstaten op te treden tegen de illegale praktijken waarbij dieren niet gezond worden gefokt.

Ik heb nog een vraag van de VVD over de aanlijn- en muilkorfvoorschriften en hoe we omgaan met het herhaaldelijk negeren daarvan. In de huidige situatie kan een burgemeester bij herhaalde overtreding een last onder dwangsom opleggen. Daarna kan de burgemeester ook besluiten de hond in bewaring te nemen als de baasjes zich niet houden aan de opgelegde verplichtingen.

Daarnaast werk ik aan een landelijke aanlijn- en muilkorfplicht, waarbij je als houder die plicht krijgt opgelegd in een gemeente en waarbij die dan ook landelijk gaat gelden. Op dit moment is daar nog geen sprake van. Het zou kunnen betekenen dat je een muilkorfplicht krijgt in een gemeente maar dat die niet zou gelden als je met de hond ergens anders heen gaat. Dat is behoorlijk gek, dus dat gaan we aanpassen. De handhaving daarvan wordt uitgewerkt tijdens de verdere uitwerking van deze maatregel.

Voorzitter. Het lid Den Hollander vroeg mij naar het initiatief van de Universiteit Utrecht met onder andere Fair2Breed en een heleboel andere partijen. De vraag was of ik daar het belang van inzie. Ik ben bekend met het initiatief en ik zie ook een belangrijke rol voor de sector. Ik ben in gesprek met verschillende partijen zoals de Raad van Beheer en Fair2Breed. Ik kan u toezeggen voor de begroting terug te komen op deze gesprekken en op wat daaruit komt.

Dan de vraag hoe de staatssecretaris aankijkt tegen het voorkomen van ongewenste voortplanting als uitgangspunt van verantwoord kattenbezit door het invoeren van een castratieplicht tegelijk met het invoeren van de chipplicht. Ik vind dat je als verantwoord kattenhouder goed voor je kat moet zorgen. Daar horen onder andere chippen, vaccineren van je kat en het voorkomen van voortplanting bij. Ik ga wel eerst de chipplicht invoeren en daar ervaring mee opdoen. Daarbij willen we verantwoord kattenbezit wel stimuleren, net als het stimuleren van castratie daarbinnen. Dat doen we nu bijvoorbeeld met voorlichtingscampagnes en niet met een verplichting voor elke eigenaar om dat te doen.

Voorzitter. Dan heb ik nog de vraag over vrijwillige fokscreening: als deelname daaraan vrijwillig blijft, hoe voorkomt de staatssecretaris dan dat juist de fokkers met de grootste gezondheidsrisico's ervoor kiezen om niet deel te nemen? Ik vind het belangrijk dat dat verbod er komt. We hebben er hard voor gewerkt bij de totstandkoming van de Europese verordening. Dat zei ik net al. De verplichting voor fokkers om hun dieren door een dierenarts te laten controleren op schadelijke kenmerken komt er nu eindelijk echt aan. Dat vind ik een goede zaak. Daarbij volgen we grotendeels het tijdpad van de Europese verordening. Vanaf 1 juli 2030 treedt die in werking. De tijd tot 2030 wil ik benutten om fokkers en dierenartsen aan deze veterinaire fokscreening te laten wennen, er ervaring mee op te laten doen en de eerste resultaten in Nederland te laten boeken.

Daarnaast zou het ten minste twee jaar kosten om een fokscreening verplicht te stellen in Nederland. Dan zit je zo dicht op de Europese deadline dat de meerwaarde ervan heel beperkt is. Daarom spenderen we nu de tijd aan een goede implementatie van deze verplichting.

De heer Lohman had vragen over de malafide fokkerijen. Hij vroeg of informatie uit de verplichte registratie daarbij kan helpen. Het is illegale handel wanneer een dier verhandeld wordt terwijl daarbij niet wordt voldaan aan de geldende wet- en regelgeving in de Europese Unie of op nationaal niveau. In Nederland worden eisen gesteld aan het fokken van dieren. Onwenselijke praktijken in het buitenland — dat wordt in de volksmond "illegaal" genoemd, maar in het buitenland zijn die op dit moment nog legaal — vormen het grote probleem. Daarom zijn we heel blij met de Europese verordening, omdat daarmee die strengere eisen Europabreed worden opgelegd en we met toezichthouders in andere landen kunnen optrekken om daadwerkelijk paal en perk te stellen aan praktijken die ook u als Kamer niet meer wil zien.

Ook moeten vanaf 31 augustus 2030 alle honden en katten die op de Europese markt worden gebracht, geregistreerd staan in het identificatie- en registratiesysteem voor honden en katten. Zodra de welzijnsverplichting en registratieverplichtingen die in de EU-verordening staan, zijn ingevoerd, kunnen de NVWA en de LID helpen om samen met andere lidstaten veel beter op te treden.

Voorzitter, ik ben bijna door het mapje heen. Ik heb nog de vraag of ik kan werken aan een keurmerk voor niet-erkende rassen en kruisingen. Er zijn meerdere partijen die gezonde fok van honden borgen, ook de gezonde fok van niet-erkende rassen en kruisingen. Ik ben met deze partijen in gesprek om te zien hoe zij zich tot elkaar verhouden en op welke wijze ze vormgeven aan het doel dat ik nastreef: gezondere honden die goed kunnen worden gehouden bij de baasjes.

Voorzitter. Ik heb nog vragen over bijtincidenten, over hond Storm. Ik vind het mooi en ik hoor de grote betrokkenheid van de heer Graus hierbij. Ik onderschrijf dat eigenaren hierbinnen een cruciale rol spelen. Ik ben zelf thuis opgegroeid met een van de honden die nu waarschijnlijk in de categorie hoogrisicohonden valt. Ik weet dus ook dat ze heel lief kunnen zijn. Tegelijkertijd kan ik mij niet gaan mengen in strafrechtelijke procedures van individuele casussen, omdat dat echt bij de experts ligt, die daarbij alle criteria afwegen.

De voorzitter:

Dat was de laatste vraag van dit blokje, begrijp ik. We gaan het rijtje af, te beginnen bij mevrouw Vellinga-Beemsterboer, dan mevrouw Den Hollander, de heer Graus en mevrouw Van der Plas.

Mevrouw Vellinga-Beemsterboer (D66):

Ik kom even terug op het stoppen van het afschieten van katten. Ik vind het eigenlijk nog heel vrijblijvend wat de staatssecretaris hier schetst. Als ik het goed verstond, wil hij in gesprek gaan met de provincies en hen vragen om een compleet pakket. Ik zou hier graag de toezegging van de staatssecretaris willen horen dat de inzet van die gesprekken gaat zijn dat provincies geen katten meer gaan afschieten. Dit is niet de manier die bijdraagt aan het versterken van de biodiversiteit, maar de nevenschade en het verdriet zijn wel enorm groot.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik deel dat we dat zo veel mogelijk willen voorkomen en dat zullen we in de gesprekken overdragen. De realiteit is wel dat dit echt een provinciale bevoegdheid is en dat ik er niet over ga. Ik kan zaken meegeven in gesprekken, maar dan hebben we een bredere discussie nodig, waarbij bevoegdheden liggen voor natuurbeheer en andere zaken. Die liggen echt bij de provincies. Dat is het eerlijke verhaal hier.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Eerst even over de orde. Ik heb bijna al mijn vragen in dit blokje zitten, dus ik hoop dat u mij toestaat een aantal interrupties te plegen. Andere mensen mogen natuurlijk tussendoor, maar ik zou wel graag de ruimte krijgen. Ik zou dan willen beginnen met die verplichte cursus. Iedere hond kan bijten, ook honden zonder brede kaak of wat dan ook. Ik heb diverse littekens die bewijzen dat echt ieder ras heel lelijk kan zijn. Ik vind het dus toch te vrijblijvend. Waarom gaat de staatssecretaris niet op zoek naar mogelijkheden om het wel te handhaven?

Staatssecretaris **Erkens**:

Bedoelt mevrouw Den Hollander de praktijkcursus of de theoriecursus in dezen?

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Het liefst een praktijkcursus maar laten wij beginnen met een theoriecursus. Ik denk bijvoorbeeld aan een mogelijkheid via DigiD, via de paspoortchipregistratie bij de dierenarts bij het eerste bezoek. Het is te onderzoeken. Ik vind het te makkelijk om te zeggen dat het niet kan.

Staatssecretaris **Erkens**:

Omdat deze handhaving heel complex in de uitvoering is. Uiteindelijk gaat het om een cursus die we verplicht stellen bij mensen thuis, bij mensen die de hond aanschaffen. U kunt zich voorstellen dat we inderdaad een koppeling aan bijvoorbeeld DigiD maken, maar hoe controleer ik dan of iemand niet gewoon tegelijkertijd op zijn telefoontje heeft gezeten en het scherm heeft doorgedrukt? Dat zijn natuurlijk heel moeilijke dingen als u dit achter de voordeur wil controleren. Ik ben echt bereid zo veel mogelijk mensen aan die cursus te krijgen. Ik vind het van belang en die oproep wil ik doen. We gaan er trouwens ook campagnes voor uitrollen die in het verleden best succesvol zijn geweest. Ik kan u nu wel toezeggen dat ik het verplicht ga stellen, maar in de handhaving kan ik u daarna niet de garantie geven dat er een beter resultaat uit komt dan met een vrijwillige cursus die we op deze manier over de Bühne brengen.

De **voorzitter**:

Meneer Graus, u bent de volgende op mijn lijstje.

De heer **Graus** (PVV):

Ik stel de vragen per stuk want anders ga ik over de 30 seconden heen. Even over die stroomhalsbanden bij Defensie. Ik heb met twee gedragsdeskundigen een bezoek gebracht aan Defensie. Die zijn al jaren geleden gestopt, maar de politie heeft al een paar jaar geleden toegezegd om zich aan dat hele verhaal te houden.

Moet ik nu even stoppen zodat ik weer opnieuw 30 seconden kan pakken of mag ik gewoon even doorgaan?

De **voorzitter**:

U heeft in principe onbeperkte interrupties totdat u 30 seconden heeft gebruikt.

De heer **Graus** (PVV):

Precies. Dan laat ik het hier even bij.

De **voorzitter**:

Op een gegeven moment moeten we deze zaal wel weer verlaten. Ik ga op enig moment dus wel ingrijpen.

De heer **Graus** (PVV):

Ik stel een andere vraag in de volgende 30 seconden.

Staatssecretaris **Erkens**:

De heer Graus heeft er gelijk in: bij Defensie wordt er inderdaad mee gestopt. Ik ben in gesprek met de politie over hoe we ermee gaan stoppen bij de laatste honden. Ik heb eerder op de vraag van het lid Kostić geantwoord dat we er een deadline op gaan zetten. Dus die praktijk gaat eruit.

De **voorzitter**:

Meneer Graus. We doen ze even in tweeën.

De heer **Graus** (PVV):

Wat de illegale hondenimport betreft komt er heel veel ellende uit het voormalige Oostblok. Ik heb gezegd: warmtecamera's. Dat hebben ze een tijdje gedaan en dat was heel succesvol. Je kunt de autoriteiten een warmtecamera geven. Aan de grens staan al die schimmige busjes. Dus: scannen, aan de kant zetten en alles in beslag nemen en die autootjes vernietigen. Dan is het zo afgelopen. Dat moet u doen. Op de SO heb ik een verbod op die korte snuiten gevraagd. Hetzelfde geldt voor het plukken van veren. Dan moet je ook het importeren verbieden.

Staatssecretaris **Erkens**:

Daarom zijn we zo blij met de Europese verordening. Nederland heeft zich daar hard voor gemaakt. Dat gaat om Europese regels op het gebied van de illegale fokkerij, wat voor honden je wel of niet mag fokken. 2030 klinkt nog ver en dat is ook nog enkele jaren, maar dit is wel echt een doorbraak waarmee we Europabreed dezelfde eisen kunnen gaan stellen aan de fokkerij. Daardoor kunnen we precies de problemen die u aangeeft, die busjes die de grens over komen met honden die in Nederland verboden zijn, Europabreed aanpakken en er met andere lidstaten op gaan handhaven. Ik wil benadrukken hoe groot deze doorbraak is en dat dit echt een oplossing moet gaan vormen voor een groot deel van dit probleem.

De struisvogels zitten in uw mapje overig.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas is de volgende op mijn lijstje.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik kom op het afschieten van katten. Deze staatssecretaris is ook staatssecretaris van

natuur. Hij weet natuurlijk dat wij verplichtingen hebben in Europa, onder meer ten aanzien van het beheer van weidevogels. Lidstaten zijn verplicht om ervoor te zorgen dat de vogels behouden blijven en daar hoort ook sedatie bij. Hoe ziet de staatssecretaris dat?

Staatssecretaris **Erkens**:

Mevrouw Van der Plas geeft een correcte beschrijving van hoe de situatie is. Provincies hebben die verplichting. Ze hebben ook de bevoegdheden om er wat aan te doen. Dit kan een van de oplossingsrichtingen zijn. Het kabinet geeft daarbij wel aan dat wij de voorkeur hebben voor alle andere opties in een breder pakket daarbinnen. Maar het is aan provincies of ze inderdaad deze maatregelen toepassen of niet. De bevoegdheid hebben ze.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Stel nou dat de Europese Commissie hier op de deur klopt en zegt dat het nog steeds niet goed gaat met het behoud van de grutto en andere weidevogels. Als die dingen dan niet werken, nemen we er wel een beetje een risico mee. Vindt de staatssecretaris dat ook?

Staatssecretaris **Erkens**:

Er zijn wel meerdere factoren die bepalen of er een gezonde populatie is van bepaalde vogelsoorten. Predatie speelt daar een rol bij en dat is een van de zaken waarnaar wordt gekeken door provincies.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Over het afschieten van katten: ik sluit mij aan bij de oproep van D66. Het is echt zinloos geweld. Over verantwoordelijkheden: het is zo dat de staatssecretaris de Omgevingswet kan veranderen waarbij het afschieten van katten wordt uitgezonderd, die bevoegdheid van de provincie. Is hij daartoe bereid?

Staatssecretaris **Erkens**:

Wij gaan in gesprek met de provincies om te zien of zij met bredere maatregelen kunnen komen om te voldoen aan hun verplichting. Ik ben op dit moment niet aan het kijken naar een aanpassing van de Omgevingswet. Die bevoegdheid ligt echt bij hen. Ze hebben ook verplichtingen vanuit zowel Nederland als Europa waaraan ze moeten voldoen. We gaan met elkaar kijken hoe we inderdaad zo veel mogelijk kunnen voorkomen dat zwervkatten worden afgeschoten. Het is geen maatregel waar ook maar iemand blij van wordt. We zien soms dat iemands kat die is weggelopen, daar ook onder zit. Dat willen we zo veel mogelijk voorkomen met elkaar. U hoort in mijn beantwoording richting zowel mevrouw Van der Plas als richting de andere twee fracties dat het een heel dun lijntje is waarop we dit debat met elkaar voeren. Aan de ene kant is het een bevoegdheid van de provincie om aan bepaalde verplichtingen te voldoen. Tegelijkertijd zien we met elkaar dat de manier waarop dat plaatsvindt, behoorlijk gevoelig is.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Afschieten van katten is zinloos geweld. Het werkt echt voor niemand. Mijn volgende vraag aan de staatssecretaris is dus: als hij de Omgevingswet niet wil aanpassen, wil hij de provincies straks dan met klem oproepen om de katten niet af te schieten, maar zich alleen te richten op de alternatieven? De Stichting Zwervkatten Nederland en Dier&Recht en al die andere organisaties hebben die alternatieven aangedragen.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat zijn wij ook bereid om te doen. We hebben aangegeven dat we in die gesprekken echt gaan kijken naar een breder pakket aan maatregelen, juist om te voorkomen dat dit nodig is.

De **voorzitter**:

Ik inventariseer nog vervolgvragen in dit blokje, wetende dat we nog ongeveer 40 minuten hebben. Mevrouw Den Hollander, meneer Graus en lid Kostić. Mevrouw Den Hollander eerst.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik wil me ook even scharen achter het pleidooi voor het verbod op afschieten. We hebben echt een enorm ambitieuze staatssecretaris. Dat zien we op heel veel onderwerpen, onder andere om een aantal dolfijnen ... Daar ben ik ook helemaal voor. Maar duizenden katten die illegaal worden afgeschoten, vinden we ingewikkeld. Ik snap dat niet. Kan de staatssecretaris dat toelichten?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat kan ik toelichten. Ik gaf net al aan dat het een bevoegdheid is die bij de provincies ligt en waar ik niet direct over ga. Ik ben wel bereid om samen met de minister — die gaat hier trouwens grotendeels over — in gesprek te gaan met provincies om te kijken hoe we dit met elkaar zo veel mogelijk kunnen voorkomen. Tegelijkertijd zeg ik er wel bij dat het een bevoegdheid van de provincies is. Ik hoor wat uw Kamer zegt en wij zullen dat meenemen in de gesprekken.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Aanvullend daarop: het zou zo veel handiger zijn als we gewoon veel minder katten hadden. Dat voorkomt enorm veel problemen. Ik zou toch nog eens willen vragen waarom de castratieplicht niet op het ambitielstje van deze staatssecretaris staat.

Staatssecretaris **Erkens**:

Laat ik twee dingen zeggen. Ik deel het dat zo veel mogelijk castratie bij katten zou helpen om het aantal katten in het wild, zwervkatten, naar beneden te brengen. Een ongewenst nestje inderdaad. U kent alle voorbeelden volgens mij zelf ook hier in uw Kamer. Dat wil je voorkomen. Een verplichting is een behoorlijk verstrekkende maatregel daarbinnen. Dat zorgt er namelijk voor dat alle eigenaren hun kat moeten laten castreren, ook degenen die misschien wel een nestje willen en daar goed mee omgaan. Dan moet je ontheffingen gaan verlenen. Dat is vrij complex. En hoe zou je omgaan met situaties waarin er wel buiten die verplichting ongewenst nestjes komen op het gebied van dierenwelzijn? Het is een behoorlijk complexe en verstrekkende maatregel. Het liefst doen we dat via de vrijwillige kant. We wachten de resultaten af van de chipplicht daarbinnen. Als die resultaten niet goed genoeg zijn, ben ik bereid te kijken hoe zo'n verplichting mogelijk zou kunnen helpen. Daarbij wil ik wel meewegen of het proportioneel is. Het is echt een behoorlijk ingrijpende maatregel als we die zouden treffen met elkaar.

De heer **Graus** (PVV):

Mevrouw Den Hollander denkt: de VVD is zo aan het kelderen, dadelijk zit ik zonder werk en dan moet ik katten gaan castreren. Maar goed. Hoe kan een jager het verschil

zien tussen een verwilderde kat, een wilde kat of een huiskat? Geloof me, dat gaat niet gebeuren. Dat kunnen ze niet; dat is onmogelijk. Die kennis hebben ze niet. Zelfs een dierenarts kan dat verschil niet maken.

Storm, daar wilde ik het nog even over hebben. Ik vraag u niet te mengen. Er is geen proces. Die hond is in beslag genomen; die komt in een LASER-asiel terecht. Mij is door diverse mensen toegezegd dat hij recht heeft op een assessment bij Maartje Olfers in Tilburg bij het incidentencentrum. Dat is er door ons, door de Kamer, gekomen. Of een assessment bij Liz Wolting in Maastricht. Die hond kan dadelijk niet zomaar geëuthanaseerd worden. Dat mag niet.

De voorzitter:

Dat was uw laatste interruptie, meneer Graus.

Staatssecretaris Erkens:

Ik kan zeggen dat we het met de RVO gaan bespreken. Ik zal niet de oordelen van de experts in twijfel trekken, maar dat een assessment daar onderdeel van is, lijkt me vanzelfsprekend. Ik zal dat checken bij de RVO. Uiteindelijk leg ik me wel neer bij hun oordeel.

De voorzitter:

Ik ga de leden vragen korte vragen te stellen, want anders gaan wij 13.00 uur niet redden met elkaar. Dus hele korte vragen of selectief zijn met wat u de staatssecretaris nog wil vragen. Het lid Kostić.

Kamerlid Kostić (PvdD):

Ik kom nu alleen terug op mijn toezeggingen. De eerste is de toezegging om de provincies met klem op te roepen geen katten meer af te schieten. Dank daarvoor. Wanneer vindt dat gesprek plaats en wanneer kunt u de Kamer daarover informeren?

Staatssecretaris Erkens:

De toezegging was volgens mij iets breder. Het gaat erom vooral te kijken naar een breder pakket aan maatregelen om dit te voorkomen. Ik kan de Kamer voor het eind van het jaar daarover informeren.

Kamerlid Kostić (PvdD):

Dat is voor ons in ieder geval niet genoeg. We overwegen een motie over de wijziging van de wet.

Dan twee andere toezeggingen, eerst over de evaluatie voor volgend jaar. De staatssecretaris zou nog terugkomen op wanneer dat komt. De vraag was of de dierenbeschermingsorganisaties erbij worden betrokken. De laatste toezegging was dat de staatssecretaris gaat kijken naar de deadline van de politie over de stroomstootwapens. Wanneer krijgt de Kamer daar een brief over?

Staatssecretaris Erkens:

Die komt in het voorjaar. Begin volgend jaar beginnen we met de evaluatie I&R Hond. Dat duurt niet te lang. Ik heb al aangegeven dat dierenwelzijnsorganisaties daarbij worden betrokken.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Wellicht ten overvloede, maar als er geen castratieplicht is en de staatssecretaris in gesprek gaat met de provincies, zet er dan ook op in om TNRC, vangen, castreren en weer vrijlaten, tot gangbaar beleid te maken. Laten we voor de natuur wel de dingen doen die werken in plaats van bliksemafleiders die nergens toe leiden.

Staatssecretaris **Erkens**:

De provincies zullen erover gaan, maar ik ben bereid het mee te nemen in die gesprekken.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik heb nog een vraag over de muilkorf- en aanlijnverplichtingen. De burgemeester legt dat op. Is dat dan ook geldig buiten de gemeentegrenzen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Op dit moment niet en die wet gaan we aanpassen.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Kan de staatssecretaris duiden wanneer hij denkt dat de wet wordt aangepast? Kan hij daar een toezegging op doen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik kom zo op de tijdlijn terug. Het is een beetje een overhoring over wat ik wanneer ga brengen. Het stond wel in de brief die ik u heb gestuurd. U had het zelf kunnen lezen, zeg ik maar even. Ik kom voordat het debat is afgerond, terug op die deadline. Ik heb het nog even gecheckt naast mij. Waarschijnlijk komt er zo een appje binnen en dan krijg ik een blaadje voor mijn neus. Dat wist ik het alsnog.

De **voorzitter**:

Dan ga ik vragen om door te gaan naar het blokje dierentuin en dolfinarium.

Staatssecretaris **Erkens**:

Het lid Kostić vroeg mij: het kan toch niet kloppen dat shows met dolfinen niet worden verboden? Er was eerder toegezegd dat er een einde zou komen aan dierpresentaties in dierentuinen. Er is inderdaad eerder toegezegd dat we gaan kijken of we de publieksinteracties zoals fotomomenten met dieren in dierentuinen nog willen toestaan. Er liggen nu trouwens al restricties op het Dolfinarium. Daarover hebben we afspraken gemaakt. Die zijn onderdeel van de vergunning van het park. We zien erop toe dat het Dolfinarium zich daaraan houdt. Kijkt u breder naar shows et cetera, dan kijken we in het traject toekomstbestendige dierentuinen naar welke plek publieksinteracties en dierpresentaties überhaupt nog in dierentuinen kunnen innemen. Daarbij kijken we specifiek naar overige dierpresentaties die plaatsvinden in het Dolfinarium. Die moeten educatief zijn. Het is ook belangrijk dat er een natuurlijk beeld wordt neergezet. In het wetgevingstraject zullen we inderdaad verder de regels aanscherpen.

Voorzitter. Dan een aantal vragen van het lid Bromet over het Dolfinarium. Hoe is het belang van dierenwelzijn afgewogen tegen andere belangen? Ik ben voorafgaand aan het besluit in gesprek geweest met het Dolfinarium en dat zal ik de komende periode blijven doen. Dan gaat het over de impact van het fokverbod op de dierentuin. Het is belangrijk dat het park toekomstperspectief krijgt. Aan de ene kant is dat om ervoor te

zorgen dat Harderwijk een mooie werkgelegenheidsmogelijkheid blijft. Het is ook een trekpleister. Aan de andere kant zorgt een rendabel Dolfinarium ervoor dat de zorg voor de dolfijnen die er nog zitten, geborgd kan blijven de komende jaren. Daarbij hebben we aandacht voor de maatschappelijke taak van het Dolfinarium, de gevolgen voor dierenwelzijn en groepsmanagement en mogelijke economische gevolgen. Ik zal samen met het Dolfinarium en de gemeente Harderwijk spreken over de toekomst van het park.

Het lid Bromet vroeg nog hoe de komende jaren eruitzien voor de dolfijnen en welke rol ik voor mijzelf zie om het welzijn te waarborgen. Het is belangrijk dat de dolfijnen die er nu zijn, zo goed mogelijk verzorgd blijven worden. Daarvoor is het ook belangrijk dat het Dolfinarium de groepen kan aanpassen als dat nodig is voor het dierenwelzijn. Ik doel bijvoorbeeld op onrust in de groep waardoor dieren uit de groep gehaald zouden moeten worden of om nieuwe groepen vormen. Ik heb daarom toegezegd dat we bereid zijn te kijken naar een mogelijke opvangfunctie. We zien echt dat heel veel dolfinaria in Europa met te veel dieren zijn en ook uitfaseren. Dat kan nodig zijn om de groepssamenstelling gezond te houden en daarmee de dynamiek in de groep. Ik heb daarbij wel aangegeven dat we kijken naar het voorkomen van een verjonging van de populatie via die route. Dat zou namelijk betekenen dat we alsnog veel meer jaren dolfijnen in gevangenschap in Nederland zouden houden. Dus binnen die kaders werk ik met het Dolfinarium uit hoe we dat kunnen vormgeven.

Voorzitter, ik heb nog twee vragen in dit blokje. Het lid Bromet had ook een vraag over de nieuwe functie en kwaliteit van dierentuinen. Dierentuinen moeten zich kunnen blijven vernieuwen. Ik wil educatie, conservatie en dierenwelzijn verder versterken. Ik vind het daarbij belangrijk dat welwillende dierentuinen voldoende tijd krijgen om die aanpassingen te maken, maar ik sluit niet uit dat er dierentuinen gaan zijn die de stap naar voren niet kunnen of willen zetten. Daardoor zullen die op termijn hun vergunning kwijtraken. We kijken bij de uitwerking van de wetgeving uiteraard ook hoe we daarmee omgaan.

De laatste vraag was van de heer Lohman: hoe voorkomt u dat we nieuwe vergunningen afgeven op basis van normen waarvan we weten dat ze veranderen? Om de normen voor nieuwe vergunningen te veranderen is een AMvB nodig. Zolang die AMvB er niet is, gelden de huidige normen in hoofdstuk 4 van het Besluit houders van dieren. Dierentuinen die nu nog een vergunningsaanvraag indienen, worden getoetst aan de huidige normen totdat we de wetgeving aangepast hebben. Voor de nieuwe normen zal er een vorm van overgangsrecht komen. De eerder verleende vergunningen blijven voorlopig nog geldig. Hoe lang dat precies is, bekijken we bij de uitwerking. Daarbij is het belangrijk dat dierentuinen gedane investeringen kunnen terugverdienen. Het betekent niet per se dat er allemaal nieuwe vergunningen verleend moeten worden. Misschien zal een aanpassing op bestaande vergunningen voldoende zijn om de verplichtingen goed te kunnen borgen.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Ik vind de staatssecretaris niet heel erg duidelijk. Hij heeft het over de toekomst van het Dolfinarium, terwijl er volgens mij weinig toekomst is. Er mag niet meer worden gefokt en er komt steeds meer regelgeving als het gaat over het showelement van dieren. Wat blijft er dan nog over van zo'n dolfinarium? Is het niet veel eerlijker om te zeggen dat er op termijn geen Dolfinarium meer is, en misschien ook wel om die termijn te benoemen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dit heeft te maken met het feit dat ons besluit niet is gericht op het sluiten van het Dolfinarium. Het gaat om een fokverbod en een verbod op het houden van dolfijnen in gevangenschap. Dat zal betekenen dat er de komende jaren nog dolfijnen zullen zitten. Op dit moment zijn er nog 22 dolfijnen. De jongste is 9 jaar. Dat betekent dat we het gesprek moeten aangaan met het Dolfinarium en de gemeente Harderwijk over hoe de zorg de komende jaren goed kan worden geborgd. Dat kan zitten in de opvang van dolfijnen. Er zullen nog steeds mensen komen kijken. Er zijn natuurlijk nog veel andere dieren aanwezig in het Dolfinarium. Het is aan het Dolfinarium zelf om na te denken over een toekomstbestemming. Willen ze inderdaad vernieuwen, een andere invulling geven aan het park? Dat kan, en dan zijn wij bereid om in gesprek te gaan, ook met de gemeente. Nu zijn het Dolfinarium en de eigenaren zelf aan zet.

Mevrouw **Bromet** (PRO):

Dus er zijn andere dieren dan dolfijnen en daar gaan we dan gewoon mee door? Is dat het idee? Is het Dolfinarium een geschikte plek om dolfijnen uit de hele wereld op te vangen of zijn daarvoor betere plekken?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat zijn twee vragen. Er zijn inderdaad andere dieren waar geen fokverbod op zit. Er zijn ook aquaria et cetera. Die hebben andere dierentuinen in Nederland ook. Het is aan het Dolfinarium om te kijken of het wil verbreden of dat het wil inzetten op andere vormen van attracties. Dat zal uiteindelijk niet meer met dolfijnen in gevangenschap zijn. Is het de beste plek voor opvang van dolfijnen? In mijn brief heb ik aangegeven op dit moment geen alternatief te zien. Wij staan open voor een alternatief waar de dolfijnen op een meer natuurlijke wijze kunnen worden opgevangen, als dat ontwikkeld kan worden. Dat heb ik ook richting maatschappelijke organisaties gezegd. Op dit moment is dat er niet. Dat betekent dat opvang in het Dolfinarium op dit moment de enige optie is.

De heer **Lohman** (CDA):

Mijn vraag ging ook over het Dolfinarium. Dolfinariumeiland is onderdeel van een groot project in de gemeente Harderwijk, met de naam Waterfront. Daar spelen eenzelfde soort zorgen: hoe gaan we ervoor zorgen dat het Dolfinarium een aantrekkelijke plek blijft de komende tijd? U gaat met de gemeente in gesprek, maar welke rol dicht u uzelf toe in die gesprekken?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ten eerste ben ik aanwezig als deelnemer aan die gesprekken. Mijn grootste verantwoordelijkheid, ook gegeven het feit dat we voor een fokverbod hebben gekozen, is ervoor zorgen dat de afspraken die met het Dolfinarium worden gemaakt, ook het welzijn borgen van de dolfijnen die er nog zijn. Daarnaast vraag ik de gemeente Harderwijk en het Dolfinarium aan tafel om gesprekken te voeren over hoe zij de komende jaren invulling willen geven aan het park. Daarbij benadruk ik wel dat een fokverbod betekent dat er komende jaren nog dolfijnen zijn. Het bedrijf heeft tijd om het businessmodel aan te passen. Het vraagt wel bereidwilligheid van de eigenaren van het Dolfinarium om erin te investeren.

De heer **Lohman** (CDA):

Dus als ik het goed interpreteer, betekent dit niet dat er ondersteuning, in financiële zin of anderszins, van de Rijksoverheid mag worden verwacht?

Staatssecretaris **Erkens**:

Daar gaan we niet op vooruitlopen. Dit heeft ook te maken met het feit dat dit om een hele lange overgangstermijn gaat. Het is niet zo dat er volgend jaar geen dolfijnen meer zijn waardoor het businessmodel volledig onder druk zal komen te staan.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dank aan de staatssecretaris voor deze dappere zet. Heel fijn. Ik las ook in de brief dat het ministerie is aangesloten bij een netwerk van lidstaten die zich inzetten voor het realiseren van opvang van dolfijnen in gevangenschap. Het Dolfinarium is geen fijne plek voor die dieren en wij zouden graag een meer natuurlijke plek voor ze willen. Kan de staatssecretaris toezeggen ons een brief te sturen, misschien begin volgend jaar, over de ontwikkelingen, de kansen die hij ziet en welke inzet er vanuit het ministerie zal worden gepleegd?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik ben bereid om de brief te sturen. Dat zal niet begin volgend jaar zijn, eerder richting de zomer. Ik leg wel nadrukkelijk de handschoen ook bij maatschappelijke organisaties neer om te werken aan een haalbaar alternatief, omdat Nederland niet in staat zal zijn om nu een alternatieve opvanglocatie voor dolfijnen in te richten.

De **voorzitter**:

Dan zijn we aanbeland bij het kopje zeehonden.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja, de zeehonden. Ik neem de vragen grotendeels samen, omdat een heleboel zaken nog bekeken en besproken moeten worden en zo snel mogelijk in de schriftelijke beantwoording van de vragen van het lid van D66 naar u toe zullen komen. Maar, de zeehondenopvang vervult een belangrijke rol in het Zeehondenakkoord en in het wetenschappelijk onderzoek dat hieraan is gekoppeld. Wij snappen dat het bericht alle partijen raakt, die bij het WEC en het wetenschappelijk onderzoek betrokken zijn. We snappen ook dat dierenliefhebbers in het hele land zich zorgen maken over wat er met de opvang van zeehonden zal gebeuren. We gaan met de partners uit de wetenschappelijke onderzoeken in gesprek over het behoud en het borgen van onderzoeksgegevens en kennis, zodat lopende trajecten kunnen blijven doorgaan. Dat gesprek gaan we aan. Op dit moment zijn er nog twee andere opvangcentra actief. Mogelijk zijn er nog andere locaties waar de opvang van de dieren kan plaatsvinden. Het lijkt op dit moment niet aan de orde dat er dieren weg moeten voordat ze weer kunnen worden uitgezet. Indien dit aan de orde is, gaan we ervan uit dat die centra op zoek gaan naar een passend alternatief in lijn met de geldende eisen voor het dierenwelzijn.

Het ministerie gaat in gesprek met betrokken partijen, zoals provincie en gemeenten, en zal op basis van die gesprekken uitzoeken wat er vanuit het Rijk nog mogelijk is. Het is daarbij van belang te bezien hoe de financiële situatie van het centrum tot stand is gekomen. Gaat het om een incident? Is het structureel van aard? Mevrouw Bromet noemde net al de bedragen en die zijn inderdaad fors. Het gaat om een overschrijding van 17,4 miljoen euro. We moeten dat meewegen in de besluitvorming of het Rijk bereid is daaraan een bijdrage te leveren. Het gaat immers om belastinggeld. We moeten daarbij de vraag stellen of het eenmalig of structureel zou zijn. Als we iets zouden doen en het gaat volgend jaar weer bijna mis, creëren we ook een groot probleem met elkaar.

We wachten ook de uitkomsten af van het debat dat volgende week woensdag in de Provinciale Staten in Groningen hierover gevoerd gaat worden. Het kabinet zal zo spoedig mogelijk terugkomen op de vragen van mevrouw Vellinga-Beemsterboer, met nadere invulling en details, ook van de gesprekken die gaan plaatsvinden. Het zijn heel veel woorden, maar samengevat: we zullen in de weging oog hebben voor het zorgvuldig omgaan met belastinggeld, waarbij we het onderscheid moeten maken tussen het redden van het centrum ten opzichte van het borgen van het wetenschappelijke onderzoek en de opvangfunctie van de zeehondjes en het voorkomen dat daar welzijnsschade zal plaatsvinden.

Dan heb ik nog een aantal specifieke vragen van het lid Bromet. Is er een noodzaak voor het opvangen van zeehonden? Op welke plekken gebeurt dit al? Ik heb net aangegeven dat naast het WEC, het voormalige Pieterburen, op dit moment de zeehondenopvang Ecomare op Texel en A Seal in Stellendam actief zijn. Het Zeehondenakkoord, dat in 2020 is gesloten, heeft als doel een eenduidige en zorgvuldige manier van opvang van zeehonden in Nederland te realiseren, waarbij zowel het belang van de populatie als van het individuele dier centraal staat. Het Zeehondenakkoord gaat uit van het belang van de zeehond in zijn natuurlijke omgeving. Ik kan u ook vertellen dat er een grote maatschappelijke discussie gaande is over of je dan inderdaad dieren moet opvangen die het in het wild niet overleefd hebben, of niet, gezien het feit dat de populatie een stuk gezonder is. Die discussies zijn nu gaande, en worden ook gevoerd door de partijen die het Zeehondenakkoord hebben gesloten.

Het lid Bromet had een vraag over de donateurs. Wat gebeurt er met het opgehaalde geld als sprake zou zijn van een faillissement? Als een faillissement zou plaatsvinden, waar nu nog geen sprake van is, is dat aan de curator. Dan is de kans vrij groot dat het geld gebruikt gaat worden om schuldeisers te betalen. Dat is wel het risico dat met deze donatie wordt gelopen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik vind het goed om te horen dat wij ook goed kijken naar het belastinggeld. Ik heb even op een rijtje gezet wat de afgelopen jaren naar het WEC is gegaan. Dat is 36,5 miljoen euro plus nog een lening van 9 miljoen van de Waterschapsbank. We zien nu steeds meer berichten dat er wanbestuur is geweest. Lenie 't Hart zegt er wat over op de socials. Mijn vraag aan de staatssecretaris is of mevrouw 't Hart hierbij wordt betrokken indien zij dat wil? Want zij heeft hierover wel een mening.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik ben bereid ernaar te kijken, maar dan houd ik wel scherp voor ogen wat de relatie is en of en, zo ja, hoe relevant het voor de besluitvorming is. Ik ben bereid ernaar te kijken.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Mevrouw 't Hart schrijft: "Dank voor alle lieve reacties. Het is belangrijk dat jullie weten dat zeehonden in nood ook gered worden als het WEC straks de deuren sluit, en misschien zelfs wel beter. Laat je niet misleiden door de zielige verhalen vanuit het zeehondencentrum." Ik denk dat het waardevol is ook met haar hierover te spreken.

Staatssecretaris **Erkens**:

Die signalen zullen we ook meenemen. Ik zal dan bezien of het nuttig is daar nog een

aanvullend gesprek aan te wijden. Ik heb in mijn reactie al aangegeven dat ik probeer de knip te maken — het kabinet breder en de minister met mij zien dit ook zo — tussen de opvangfunctie, het wetenschappelijk onderzoek en, precies zoals u zegt, het overeind houden van het centrum.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Volgens mij moeten wij voorbij de discussie over mismanagement et cetera kijken naar de wettelijke plicht van de overheid om wilde dieren in nood, onder andere de zeehond, te beschermen en ook voor de dieren die daar nu zitten en kwetsbaar zijn, te zorgen voor rust en regelmaat. Kan de staatssecretaris toezeggen dat voor nu alles op alles wordt gezet om de opvang open te houden, juist in het belang van de dieren, want dat staat voor ons centraal, en verder door te spreken over hoe het in de toekomst eventueel beter kan worden ingericht?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik kan het grotendeels toezeggen, maar net wat anders. Ik kan toezeggen dat we gaan zorgen dat het welzijn van de zeehonden die daar nu opgevangen worden, in het proces geborgd gaat worden. Ze kunnen daar blijven of er kan sprake zijn van opvang op andere plekken.

De **voorzitter**:

Nee, u bent door uw interrupties heen, lid Kostić.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Ik heb nog twee vragen. Ziet de staatssecretaris dan ook als logisch gevolg dat de opvang en het Wadden Erfgoed Centrum, het WEC, als instituut weer uit elkaar getrokken gaan worden? Het Zeehondenakkoord is nu een paar keer genoemd. Het is best wel een lege huls. Zie de staatssecretaris aanleiding het Zeehondenakkoord te herzien?

Staatssecretaris **Erkens**:

In antwoord op de eerste vraag: dat hangt echt af van de gesprekken die wij nu daarover gaan voeren. We zullen in de schriftelijke beantwoording van uw vraag daarop terugkomen. Hetzelfde geldt voor uw tweede vraag, wat mij betreft. Voordat ik de constatering zou gaan delen of het wel of geen lege huls is, moet ik me daar echt wat meer in gaan verdiepen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Volgens mij kunnen we dan door naar het laatste blokje. O, proefdieren en dan overig nog. Dan gaan we naar het op een na laatste blokje.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dan ga we naar het blokje proefdieren. Een deel zal herhaling zijn. Ik probeer over te slaan wat al met de minister is besproken.

Het lid Kostić had vragen over het vierpuntenplan.

De **voorzitter**:

U bent al door uw interrupties heen, meneer Graus.

De heer **Graus** (PVV):

Dat weet ik, maar ik heb vragen gesteld over het zeehondencentrum en die zijn niet beantwoord. Ik heb geen interrupties meer, dus dan zit ik wel met een probleem.

De **voorzitter**:

Ja.

Staatssecretaris **Erkens**:

Misschien zit er in het blokje overig nog een vraag daarover. Als dit niet zo is, moet de heer Graus die vraag doorgeven, want dan zal ik zorgen dat de beantwoording naar hem toekomt. Het is geen bewuste keuze om de vraag niet te beantwoorden.

De **voorzitter**:

Kijk, dat is een mooi compromis.

Staatssecretaris **Erkens**:

Voorzitter. Dan het vierpuntenplan. Dank voor de uitgebreide vragen naar aanleiding van onder meer het recent door mij in ontvangst genomen transitie-adviesrapport van het NCad. In het voorjaar krijgt u de uitgebreide kabinetsreactie op het adviesrapport. Ik ben bereid om medio november een eerste reactie op de vier punten te sturen, waarbij ik wel aangeef dat de uitgebreide kabinetsreactie op het adviesrapport langer zal duren. Maar dan heeft u wel voor de begrotingsbehandeling een eerste reactie, want daar zoekt u volgens mij ook in.

Dan een vraag van D66. Een groot deel laten we al zonder dierproeven doorgaan. Dat is precies waarmee ik worstel. Het kan sneller en waar zitten nog stappen voor versnelling? Internationaal benadruk ik dat Nederland vooroploopt in de transitie naar proefdiervrije innovatie, met name met het initiatief Ombion. Ik ben er geweest en ik kan de Kamerleden van harte aanbevelen zich daar te laten inspireren door het werk dat daar wordt gedaan. Ze zetten een hele grote stap om de boel te versnellen. Daarnaast zijn wij trekker van een groot project binnen de European Research Area met achttien lidstaten, waarbinnen we hard werken aan het vergroten van de acceptatie van proefdiervrije innovaties. Ook werk ik met de Commissie samen aan een stappenplan voor de uitfasering van dierproeven voor chemische veiligheidstesten. Die zijn nu vaak bij wet verplicht. Als we die kunnen aanpassen, zit er veel ruimte om de afbouw van dierproeven te versnellen. Dat beantwoordt denk ik ten dele de vraag van mevrouw Van der Plas of wij in de Europese kopgroep zitten. Dat zitten we. We hebben lidstaten verzameld om ook die wetgeving aan te passen om de ruimte te creëren om meer stappen met elkaar te zetten als we weten waar die gezet kunnen worden.

D66 vroeg of ik bereid ben te bepleiten dat een verplichte dierproef binnen een vaste termijn verdwijnt zodra er een goedgekeurd alternatief is. Een dierproef is niet toegestaan tenzij er geen goedgekeurd alternatief is. Die regels zijn vastgelegd in de Europese richtlijn voor dierproeven en voorzien al in een vervanging van dierproeven zodra er een alternatief is. Ik heb net aangegeven dat we proberen de Europese wetgeving aangepast te krijgen op het vlak van die chemische testen.

Het lid Den Hollander vroeg naar een beeld van de wettelijke en beleidsmatige belemmeringen die het gebruik van menselijk materiaal en proefdiervrije onderzoeksmodellen onnodig beperken. De toegang tot menselijk materiaal is voor

onderzoekers met goede connecties met chirurgen al mogelijk. Om die toegang voor iedereen mogelijk te maken en daarmee het gebruik van menselijk materiaal te versnellen, hebben we Vital Tissue ingezet. Daarmee wordt menselijk materiaal dat na een operatie overblijft een nieuwe bestemming gegeven als waardevol onderzoeksmateriaal. Het bruikbaar aanleveren van weefsel bij een onderzoeker is echter nog niet voor alle soorten weefsels mogelijk. Voor proefdiervrije onderzoeksmodellen binnen fundamenteel onderzoek is de belemmering het voor de onderzoeksvraag wel of niet beschikbaar zijn van een geschikt model. Voor het gebruik van NAMs voor risico en veiligheidsbeoordelingen moet een door de verantwoordelijke regulatoire instantie geaccepteerde NAM beschikbaar zijn om gebruik mogelijk te maken. Dat zijn onnodige beperkingen, want we willen hiermee de veiligheid van mens, dier en milieu borgen. Maar we werken dus wel hard aan die alternatieven om het mogelijk te maken.

Mevrouw Van der Plas stelde mij de vraag of ik kan garanderen dat de ambitie om dierproeven te verminderen er niet toe leidt dat er minder behandelingen beschikbaar komen. Dierproeven worden pas vervangen als er een gevalideerd alternatief beschikbaar is. De veiligheid van de patiënt staat hierbij voorop. Vraagstukken waar proefdiervrije innovatie nog niet geschikt voor is, zullen dus nog steeds worden beantwoord met behulp van dierproeven, waarbij we wel inzetten op vermindering, verfijning, en ga zo door. Proefdiervrije innovaties maken daarnaast betere behandelingen van patiënten juist mogelijk. Inzet op proefdiervrije innovaties kan daarbij ook kansen bieden. Op dezelfde dag dat ik bij Ombion ben geweest, ben ik ook bij een onderzoeksinstituut voor kankerbehandeling in Nederland geweest, waar nog met proefdieren wordt gewerkt. Ik kan de commissieleden dit bezoek van harte aanbevelen. Ik heb beide perspectieven hierbinnen mee te nemen. Wetenschappers in Nederland die nog dierproeven doen, proberen zo min mogelijk dierenleed onderdeel van het proces te laten zijn. Tegelijkertijd geven ze aan waarom bij bepaalde behandelingen op het gebied van kanker het nog wel noodzakelijk is. Dat is denk ik ook het dilemma waar de commissie, ook in het onderlinge debat net, al bij heeft stilgestaan.

De heer Lohman vroeg wat er met dieren na een proef gebeurt en of ze vaker herplaatst kunnen worden. Wat met dieren na een proef gebeurt, is afhankelijk van de aard van het onderzoek. In veel gevallen worden weefsels en organen nader onderzocht en wordt na afloop voor het laten inslapen gekozen. Onder zeer strenge en specifieke voorwaarden kan een proefdier soms opnieuw in een proef worden ingezet, zodat er niet een tweede dier voor nodig is. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het voer proeven met runderen. Het is ook van belang om in te zien dat er veel verschillende dierproeven zijn. Dit gaat over voer proeven met runderen. Sinds enkele jaren zijn er initiatieven voor de adoptie van kleine proefdieren, zoals ratten en cavia's. Adoptie van grotere dieren zoals honden en katten was daarbinnen al langer mogelijk. Dieren voor wildonderzoek worden in de meeste gevallen weer in de natuur vrijgelaten. Proefdiergebruik wordt goed geregistreerd, ook wat er na een proef met het dier gebeurt. Deze cijfers worden jaarlijks gepubliceerd in de Zo Doende-rapportage. Zo heet die rapportage.

Waar loopt de vervanging vast en wat kan ik doen om de obstakels weg te nemen? Dit is ook een vraag van de heer Lohman. De voortgang van de transitie naar een proefdiervrij model en innovatie is niet afhankelijk van een allesbepalende factor, maar hangt af van veel factoren. We zetten daarom in op meerdere facetten om de transitie te versnellen en obstakels te verminderen. Ik zal er enkele noemen. Een belangrijke

drempel is inderdaad de validatie en vervolgens de acceptatie door regelgevende instanties. Vaak zien we dat er een dierproefvrij alternatief is ontwikkeld en dat er heel veel tijd overheen gaat voordat dat geaccepteerd wordt. Vandaar dat we met Groeifondsproject Ombion actief zijn en al die partijen aan tafel brengen om daarin een versnelling te bewerkstelligen. Daarnaast ben ik medecoördinator in Europa met achttien lidstaten om die proefdiervrije methode binnen geneesmiddelenontwikkeling verder te brengen en te werken aan het afbouwplan voor dierproeven voor chemische stoffen van de Commissie.

De heer Lohman vroeg of ik bereid ben om middelen voor proefdiervrije innovatie nadrukkelijk te richten op verbetering van het welzijn waarvoor nog geen alternatief is. Het is mijn ambitie om de transitie te versnellen. Ik ga geen budget overzetten weg van het versnellen van de transitie op dat vlak. Beide aspecten zijn wel belangrijk en onderdeel van het beleid. Het borgen van dierenwelzijn van proefdieren, het vervangen, verminderen en verfijnen ervan is op de hele linie een prioriteit voor ons. Daarvoor is trouwens al budget beschikbaar. De biotechnologieprijs, een prijs voor innovatie op het terrein van de drie v's, wordt daaruit gefinancierd. Maar ook de preregistratie van dierproeven, zoals het Pre-Clinical Trials Register, wordt hieruit gefinancierd.

In dit blokje heb ik nog twee vragen. Daarna heb ik nog het blokje overig.

De **voorzitter**:

Ik ga u vragen om direct door te gaan met het blokje overig, zodat we in ieder geval alle vragen beantwoord hebben. Dan kijken we of er daarna nog ruimte is voor een enkele interruptie.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dan zal ik proberen iets meer globaal te gaan antwoorden, zodat er misschien een paar interrupties mogelijk zijn.

De heer Graus had het over afbouwen en faseren. Uitfaseren is belangrijk en een onderdeel van mijn beleid, naast het TPI-beleid en de borging van het welzijn van dierproeven. We zetten in Europa stevig in op het uitfaseren van dierproeven zodra daar een gevalideerd alternatief voor is. De uitfasering moet Europees plaatsvinden, aangezien de betreffende wetgeving Europees is. We zetten daar vol op in en hebben meerdere coalities van ambitieuze lidstaten gevormd om dat voor elkaar te krijgen. Het gaat om achttien lidstaten — dit heb ik net al aangegeven — waarbinnen Nederland een van de kartrekkers is.

Er ligt nog een vraag van mevrouw Van der Plas over de roadmap. Nederland is een van de initiatiefnemers en zeer gemotiveerd op dit vlak. We volgen de ontwikkelingen nauwgezet. Eind oktober organiseert Nederland een workshop over de implementatie van NAMs en de Europese Commissie en andere ambitieuze lidstaten zijn erbij. Nederland is echt een van de kartrekkers om dit voor elkaar te krijgen. We volgen dus niet alleen ontwikkelingen in Europa, maar proberen de boel daar echt te versnellen.

Dan het blokje overig. Kan de staatssecretaris bevestigen dat zwepen worden verboden in de AMvB over dieronvriendelijke trainingsmiddelen? Die AMvB is in ontwikkeling. Op de inhoud kan ik nog niet ingaan, maar als ik die heb, zal ik hem u zo snel mogelijk toesturen. Dierenmishandeling is al verboden en de AMvB is bedoeld om duiding te

geven aan wanneer er inderdaad sprake is van dierenmishandeling bij het gebruik van trainings- en hulpmiddelen. Het gaat in de AMvB specifiek over paarden en honden en we kijken vooral naar het gebruik van middelen die schade toebrengen. Zwepen en het gebruik daarvan zal onderdeel zijn van de afweging.

Wil de staatssecretaris zich inzetten voor het afschaffen van de btw op dierenartskosten? Die vraag hebben we in het plenaire debat al eerder met elkaar besproken. In Europa is bepaald dat voor de zorg van dieren een btw-tarief geldt. Mijn collega van Financiën, staatssecretaris Eerenberg, heeft zich vorig jaar ervoor ingespannen om te kijken of er ruimte voor is. Hij heeft een verkenning uitgevoerd. Alle achttien reagerende lidstaten hebben geen interesse om het btw-tarief te verlagen. Ik zie niet in dat het kansrijk zal zijn als ik op korte termijn weer een poging zal wagen. Daarnaast zal een btw-verlaging ook geld kosten en daar zal dekking voor nodig zijn. Europees gezien kan het dus überhaupt niet.

Voorzitter. Dan een vraag van het lid Den Hollander over het levenslange houdverbod. Ook vraagt hij op welke wijze controle en handhaving zal plaatsvinden. Sinds 1 januari 2024 kan een zelfstandig houdverbod worden opgelegd. We zien dat het instrument nog vrij onbekend was, maar langzaamaan steeds meer in gebruik raakt en vaker wordt opgelegd. In 2024 is het in 35 zaken als maatregel opgelegd, waarvan in minder dan 10 zaken voor levenslang. In 2025 is dit opgelopen naar 75 zaken, waarvan minder dan 10 zaken levenslang, maar dit is wel meer dan een verdubbeling. In het eerste kwartaal van 2026 is het in 25 zaken als maatregel opgelegd. De controle en handhaving is belegd bij de landelijke inspectiedienst Dierenwelzijn, de politie en de NVWA.

Is de staatssecretaris bereid TNRC te laten plaatsvinden bij katten? Er is weliswaar geen sluitend wetenschappelijk bewijs waaruit blijkt dat Trap, Neuter, Relocate/Return and Care zorgt voor een afname van zwervkatten in Nederland, maar dierbeschermingsorganisaties zijn positief. Een zwervkat die is verwilderd, kan moeilijk bij een eigenaar worden teruggeplaatst. Deze vraag had ook in het mapje katten net kunnen zitten. Ik roep provincies op om van TNRC gebruik te maken als dat uitkomst kan bieden. Ik sta positief ten opzichte van acties die ngo's hierop ondernemen. Ik neem het mee in de gesprekken en ook in de brief die we daarover gaan sturen, komen we erop terug.

Dan de huis- en hobbydierenlijst. De ingrijpende wijziging is niet aan wetenschappers voorgelegd. Hoe kan dat en wil de staatssecretaris dit tot de bodem uitzoeken? De lijst is zorgvuldig tot stand gekomen. De deskundigen die het toetsingskader hebben gemaakt, hebben onafhankelijk advies uitgebracht. Er was daarover uiteraard ook wetenschappelijke discussie. Die mening was soms verdeeld. Het volledige proces van totstandkoming is behandeld in rechtszaken bij het CBb. Het CBb bevestigt dat de totstandkoming zorgvuldig is gedaan en voldoet aan de eisen die vanuit de Europese Unie worden gesteld. Ik ben daarom niet voornemens dat opnieuw te onderzoeken.

Voorzitter. Dan zijn er vragen gesteld over de struisvogels en het importverbod. Een nationaal verkoopverbod kan alleen in zeer beperkte gevallen juridisch worden gerechtvaardigd. De handel in producten valt onder het Europese vrije verkeer van goederen. Dat maakt het complex. Om verkoop te rechtvaardigen moet per product worden aangetoond dat een verbod noodzakelijk is om dat doel te bereiken. Dat is een heel lang, complex en uitdagend traject. De meest effectieve wijze om producten te

weren, is in Europees verband, omdat een Europese aanpak zorgt voor een geharmoniseerd kader binnen een interne markt. Ik ben het eens met de heer Graus, want ik vind het zelf ook een onmenselijke praktijk. Wij zijn bereid dat Europees te gaan inbrengen om het voor elkaar te krijgen.

Dan een showverbod voor dieren waarvoor een fokverbod geldt. Die vraag kwam net al voor een deel langs. Ik volg daarbij het tijdpad van de Europese verordening. Vanaf 31 augustus 2028 stelt de verordening regels aan het vertonen van honden en katten met verminkingen en schadelijke uiterlijke kenmerken. Die kenmerken worden in 2030 vastgesteld. Ik verwacht dat de kenmerken die de EU gaat hanteren in grote mate overeenkomen met wat wij eerder in Nederland hebben geïnventariseerd. Wij zullen ons inzetten om het Europees in te brengen in het beleidsvormingsproces.

Welke belemmeringen ga ik ook voor boeren weghalen? Lid Van der Plas vroeg hiernaar. Met de AMvB Dierwaardig heb ik in de belangenafweging regeldruk wel meegenomen. Vaak door te kiezen voor doelvoorschriften in plaats van voor hele specifieke regels om de regeldruk te verminderen. Wij kijken met de Taskforce Slagvaardige Overheid kijken we nu ook breder naar het verminderen van regeldruk in ook de agrarische sector. Daarvoor zijn we een inventarisatie aan het doen van de regels waarop dat mogelijk toegepast kan worden.

Dan stelde de heer Graus een vraag over het EGD. Dit moet blijven bestaan. Het Expertisecentrum Genetica Diergeneeskunde is onderdeel van de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Daar gelden aparte financieringsstromen via OCW. Wij geven opdracht aan het EGD over bijvoorbeeld het onderhoud aan en doorontwikkeling van PetScan voor de veterinaire fokscreening. Voor de periode 2026-2029 hebben we een subsidie verstrekt aan het EGD.

En dan de laatste vraag, die over de reddingsteams zeedieren gaat. Er is op dit moment een stichting voor het redden van dieren die onder het Zeehondenakkoord vallen. De beschikbare middelen worden ingezet op onderzoek en educatie. We hebben geen signalen dat er financiële problemen zijn. Als die er wel zijn, ben ik bereid die signalen te ontvangen.

Ik had aan het lid Den Hollander toegezegd om aan te geven wanneer de landelijke muilkorfplicht van kracht wordt. De regels gaan in het voorjaar van 2027 in consultatie. Daaruit volgt de reactie die we aanpassen, waarna het naar de Raad van State gaat. Dat is een doorlooptijd van circa anderhalf jaar, maar begin volgend jaar gaan de regels in consultatie.

De voorzitter:

Dank u wel, staatssecretaris. Als er hele dringende vragen zijn, heb ik ruimte voor eigenlijk maar één vraag. Mevrouw Van der Plas.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Ik heb het nog uitgebreid over de huis- en hobbydierenlijst gehad. Ik snap dat er nu niet heel veel tijd en ruimte is om het hier over te hebben, maar ik wil het hier wel een-op-een met de staatssecretaris over hebben. Ik ga binnenkort een afspraak maken over wat hier is gebeurd. Dat wilde ik zeggen. En ik wil over het zeehondencentrum toevoegen dat daar behoorlijke fouten zijn gemaakt. Niets ten nadele van de medewerkers; laat ik

daar heel duidelijk over zijn, want hen treft geen blaam. Ik wil het opnemen voor alle medewerkers die hier de dupe van dreigen te worden.

Staatssecretaris **Erkens**:

Misschien nog kort een reactie. Ik sluit me aan bij dat tweede punt van mevrouw Van der Plas. Ik denk dat de hele commissie dat doet. Op het eerste punt: ik ben bereid met mevrouw Van der Plas in gesprek te gaan, dus laten we dat doen. Ik vind het wel van belang om geen beeld te laten ontstaan dat er iets schimmigs heeft plaatsgevonden. De wetenschap heeft soms ook discussies over welke dieren wel of niet op zo'n lijst kunnen staan. Uiteindelijk maken wij de afweging welke dieren we daarin opnemen. Het CBb heeft die test via rechterlijke procedures gedaan en dat gesprek gaan wij met elkaar aan.

De **voorzitter**:

Ik weet dat de heer Graus nog graag wat wil overhandigen.

Ik wil eerst met de commissie iets afstemmen. Er is een heel aantal toezeggingen gedaan. Als ik die nu ga oplezen, duurt dat nog even en wij moeten eigenlijk om 13.00 uur de zaal verlaten. Bent u ermee akkoord dat ik de toezeggingen in het stenogram van deze vergadering laat opnemen? Dan kunt u ze daarin nakijken. Is dat wat u betreft akkoord? Oké.

Er zal nog een tweeminutendebat worden aangevraagd, vermoed ik. Door het lid Kostić?

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Ik doe het even officieel: ik vraag een tweeminutendebat aan.

De **voorzitter**:

De heer Graus wil graag wat overhandigen. U heeft daarvoor nog één minuut.

De heer **Graus** (PVV):

Er is ook een vraag niet beantwoord en daar mocht ik nu op terugkomen. Door zeehondencentra wordt aangifte gedaan tegen het ReddingsTeam Zeedieren als ze gaan helpen. Ik heb het gehad over de Stichting Dieren in Rampen. Die moet financieel kunnen blijven voortbestaan. Daar zet ik even de knip op.

Verder heeft een liefvallige dame mij in de schorsing het rapport Blood Feathers overhandigd van de World Animal Protection, waar ik zelf ooit begonnen ben. Dat rapport gaat over het levend plukken van onder andere struisvogels. Dit wil ik graag deel laten uitmaken van de beraadslaging. Vandaar dat ik het via de bode aan de staatssecretaris zal laten overhandigen. Ik krijg daar graag op een ander moment een reactie op.

Staatssecretaris **Erkens**:

Er zijn twee vragen in de beantwoording door elkaar gelopen. Excuses daarvoor. Ik zal ervoor zorgen dat als het tweeminutendebat spoedig plaatsvindt, ik het antwoord daarop in mijn mapje krijg en daar plenair een antwoord op kan geven.

De **voorzitter**:

Dan dank ik de staatssecretaris voor de antwoorden. Ik dank u voor het mooie,

levendige debat. Ik dank u voor de aandacht op de publieke tribune en online en ik wens u nog een mooie middag.

Sluiting 13.00 uur.